

Trygghetens dilemma

Trygghetsskapande arbete i det offentliga rummet

Julia Svärd
Examensarbete vid institutionen för
stad och land, SLU Ultuna

Examensarbete vid institutionen för stad och land

EX0324 Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet

© Julia Svärd

Title in english: The safety dilemma - Creating safety in public space

Handledare: Ulla Berglund, institutionen för stad och land

Examinator: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Det är farligt att leva, låt oss göra det tills vi dör. Rädslan är vår största fiende.

David Eberhard

Förord

Sedan 2004 har jag haft förmånen att under ferier och praktikperioder arbeta på Teknik- och samhällsbyggnadskontoret på Linköpings kommun. En stor del av mina arbetsuppgifter har rört trygghetsskapande i offentlig miljö.

Liksom många andra internationella och nationella statliga instanser har Linköpings kommun de senaste åren mer aktivt engagerat sig i arbetet för ett tryggare samhälle. Orsaken till detta är ett allt tydligare krav från medborgarna beträffande trygghet och säkerhet i samhället. Enligt enkätundersökningar genomförda av det kommunalt förvaldade bostadsbolaget Stångåstaden värdesätter hyresgästerna tryggheten i boendet högst. Trygghet anses vara mer betydelsefullt än bra kommunikationer, närhet till skola, kultur- och fritidsanläggningar, att området är vackert och fritt från buller och viktigare än hög boendestandard.

Genom mitt examensarbete, Trygghetens dilemma, har jag fått en möjlighet att studera trygghetsproblematiken och det sätt den hanteras på närmare. I takt med mer kunskap växer frågans omfattning till det tillslut är dags att dra ett streck. Med värdefulla erfarenheter och en insikt om trygghetsfrågans komplexitet vill jag säga

tack till:

Ulla Berglund, handledare, för värdefulla råd och ett stort stöd.

Gunilla Fjellmar, Linköpings kommun, för inspiration och engagemang.

Ett stort tack riktas även till alla som ställt upp och i intervjuer och samtal bidragit med värdefull information.

Linköping i april 2008

Julia Svärd

Sammanfattning

Det här arbetet handlar om upplevd otrygghet och trygghetsskapande arbete i det offentliga rummet. I dagens samhälle får trygghets- och säkerhets frågor mer uppmärksamhet än någonsin trots att vårt samhälle aldrig varit lika tryggt som nu. Kravet på trygga miljöer och en hög nivå av upplevd otrygghet tyder på ett samhällsproblem som kan inskränka människors nyttjande av det offentliga rummet och deras livskvalitet.

Genom att metodiskt överdriva faror och stifta lagar som i vissa avseenden verkar överbeskyddande skapar statsmakten en situation där medborgarna mycket väl kan få upplevelsen av att vara otrygga samtidigt som tryggheten faktiskt kan vara för stor. Dessutom kan ett ökat skydd mot rädsla tvärt emot det egentliga syftet öka upplevelsen av otrygghet. Istället för att samhället späder på rädsor måste invånarna få lära sig att värdera risker. Enligt psykologen David Eberhard är det invånarnas förmåga att på ett korrekt sätt värdera risker som saknas i det han kallar "det trygghetsnarkomana samhället".

Utifrån ett helhetsperspektiv på frågorna om trygghet presenteras aktuell kunskap från litteratur och intervjuer med nyckelpersoner. Denna plattform ger stöd för den fortsatta analysen, råd och tips till hur en trygg utomhusmiljö kan åstadkommas. Utifrån resultat av studier vars syfte är att ta reda på den allmänna uppfattningen om trygghet, massmedias rapportering och intervjuer med privatpersoner redogör jag för min bild av den allmänna upplevelsen av trygghet.

Då tryggheten ser olika ut för olika människor och platser är det svårt att definiera trygghet och skapa en generell mall för hur trygghetsarbetet ska bedrivas. Det finns mycket att lära innan vi har hittat formerna för ett effektivt trygghetsskapande arbete. Ett arbete som utan negativa sideeffekter, som ett hårdare och mer slutet samhälle och ökad misstänksamhet mot medmänniskor, skapar trygghet genom trivsel och tillit. Drömmen om ett tryggt samhälle kan endast närmas då de faktorer som skapar trygghet får genomsyra samhällets uppbyggnad utan några begränsningar. Min slutsats är att upplevelsen av trygghet i den fysiska miljön bygger på en plats trivsamhet samt tilliten till de sociala normernas upprätthållande. Det ger landskapsarkitekter tillsammans med alla yrkesgrupper som arbetar med utformning och underhåll av våra offentliga rum en betydelsefull roll i skapandet av trygga offentliga miljöer.

Abstract

This graduate thesis is engaged with perceived safety and "safe making" design in public places. Despite the fact that we have never been as safe, questions of safety get more attention than ever in today's society. Public demands for safer and more secure environments and low levels of experienced feelings of safety indicate problems in society that can shrink people's usage of public places as well as their quality of life.

Through methodical exaggeration of danger and legislation of laws, the state creates a situation that in different respect work to overprotect the citizens, who are not unlikely to experience feelings of being unsafe at the same time that the actual safety is too big. An expansion of protection against fear can unlike what was first intended decrease the experience of safety. Instead of working in a direction that makes the public fear grow the state must learn its citizens to correctly deal with everyday risks. According to psychiatrist David Eberhard, citizens in what he refers to as "the safe narcomanic society" are lacking the ability to make correct risk analysis.

An overall perspective of questions concerned with safety, contemporary knowledge from literature studies and interviews with experts are presented. This provides support for the analysis that follow, tips and advices on how a safer outdoor environment can be created. Additionally I describe my vision of common people's perceived safety on the basis of results from surveys of public opinion on safety, media and interviews with common people.

There is still much to learn before we will find the ultimate structure that provide an efficient local safety design which accomplish a higher level of experienced safety. A structure that create a safe milieu without negative side effects, as a more closed society with increased suspiciousness towards other people. It is hard to define safety and to create a general application for how projects of "safe making" shall be undertaken as the feeling of safety is individual for every person and every place. The dream of a safe society can only be approached if we let the features that creates safety run through the founding that form our society without any limitations. Finally, my conclusion is that attractiveness is of decisive importance for the perceived safety at a place. This give landscape architects together with the other professions engaged in the design and maintainance of our physical environment a prominent role in the development of safe public places.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	8
Syfte	8
Bakgrund	8
Problemställning	8
Metod och genomförande	8
Val av källor	8
Läsanvisning	9
Begreppsförklaring	9
TRYGGHETSUPPLEVELSER	
Vad innebär begreppet trygghet?	12
Hur påverkar definitionen av trygghet det trygghetsskapande arbetet?	12
Hur relaterar upplevd trygghet till faktisk brottslighet?	12
Vad kännetecknar en trygg miljö?	12
Vad kännetecknar en otrygg miljö?	14
Vilka faktorer påverkar upplevelsen av trygghet?	15
Vad är orsaken bakom vår irrationella rädsla?	18
Ser otryggheten likadan ut för alla?	19
Är svenskarna trygghetsnarkomaner?	20
Vad är orsaken bakom en tilltagande utbredd upplevd otrygghet?	20
Vad får otryggheten för följder?	21
Hur kan attityderna till vad som upplevs som tryggt förändras?	22
Vilka strategier använder vi oss av för att bemästra vår rädsla?	22
Vilken är synen på trygghet i den pågående massmediala debatten?	23
Vilka är de främsta otrygga miljöerna och varför?	25
Bidrar social och situationell brottsprevention till ett tryggare samhälle?	27
Hur bör trygghetsarbetet utformas?	28
Hur är trygghetsarbetet utformat internationellt?	29
Ny-modellen	29
Torontomodellen	30

ÅTGÄRDER OCH PRINCIPER

Med vilka åtgärder skapas trygghet i den fysiska miljön?	32
Trygghet med ljus	32
Överblickbarhet, orienterbarhet, aktivitet	34
Miljödesign	35
Rent och snyggt	36
Trygghetsskapande åtgärder	37
Vilka avtryck kan ses i miljön efter trygghetsåtgärder?	40

FALLSTUDIE - Fokus på trygghet i Linköping

Hurdan är situationen i Linköping?	42
Trygghetsorganisationen	43
Resultat av genomförda trygghets- och trivselundersökningar	43
Polisiärt trygghetsarbete	44
Vilka rutiner och åtgärdsinsatser för ökad offentlig trygghet återfinns i Linköping	44
Hur uppfattas Linköpings kommuns trygghetsåtgärder?	46
Hur skapas ett tryggare Linköping	47

TRYGGHETSUTSIKTER

Har synen på trygghetsskapande arbete förändrats?	50
Vilka är farorna med ett överdrivet trygghetsskapande arbete?	50
Vad händer i framtiden?	52

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

Mina reflektioner om upplevd trygghet och trygghetsskapande arbete	56
Mitt trygghetsskapande ansvar som gestaltare	58
Källförteckning	59
Skrivna källor	59
Muntliga källor	59
Elektroniska källor	60
Bilder och Figurer	60

Bilaga 1 - Trygghetsenkät - frågor om trygghet och trygghetsskapande

Bilaga 2 - Intervjufrågor till nyckelpersoner och privatpersoner

Inledning

Det är betydelsefullt att känna sig trygg. Trygghet är en grundförutsättning för att vi ska trivas och må bra. I kommunförbundets mål för alla medborgare står att:

Alla medborgare ska känna sig trygga och säkra på gator och torg¹.

Sveriges invånare stödjer ett ökat kommunalt engagemang när det gäller trygghet och brottsförebyggande arbete.² Trygghetsskapande arbete har en stark social och politisk förankring och får därmed en stor genomslagskraft på hur vi väljer att utforma våra städer.

Det här arbetet belyser det trygghetsarbete som utförs och den trygghetsdiskussion som förs inom den fysiska planeringen. Det är ett försök att dokumentera hur attityder kring trygghet och trygghetsskapande arbete förändrats samt vilka åtgärder som nyttjas och hur trygghetsfrågan utvecklas.

Syfte

Syftet är att tydliggöra begreppet trygghet samt presentera de faktorer som har betydelse för upplevelsen av trygghet. Vidare avser jag undersöka hur arbetet för en ökad trygghet i offentlig miljö kan bedrivas samt belysa landskapsarkitektens roll i detta arbete. Avslutningsvis syftar arbetet till att ge konstruktiva förslag till hur det trygghetsskapande arbetet kan utvecklas, vilket förhoppningsvis leder till en förbättrad fysisk miljö med fler platser med upplevd trygghet.

Bakgrund

Samtidigt som aktuell brottsstatistik pekar på färre antal begångna brott uttrycker fler och fler människor att deras rädsla för att utsättas för brott begränsar deras utnyttjande av det offentliga rummet. En ökad otrygghet är ett växande och allvarligt samhällsproblem. En bland medborgarna utbredd misstro till samhällets kapacitet att skydda dem, kan skaka den grund som vårt välfärdssamhälle och demokrati vilar på. Därmed har trygghetsfrågor blivit en högt prioriterad politisk fråga och en stor del av det kommunala arbetet bottnar i en politisk vilja att skapa trygga miljöer. Sedan sommaren 2004 har jag varit delaktig i det intensifierade arbetet för en tryggare miljö som Linköpings kommun engagerat sig i. Jag önskar med detta arbete öka min förståelse för orsakerna bakom en tilltagande

utbredd upplevd otrygghet samt studera de tillvägagångssätt som brukas för att skapa en tryggare och trivsammare miljö. Detta kommer jag bland annat att göra genom att undersöka det trygghetsskapande arbete som utförts i Linköpings kommun.

Problemställning

Det problem som examensarbetet fokuserar på är platser i vår offentliga utemiljö som upplevs otrygga och som har en bristfällig planering och förvaltning. Följden blir att människor inte rör sig på dessa platser utan väljer att gå omvägar eller i värsta fall helt avstår från att besöka det område där platsen ligger. Vilka faktorer är det som påverkar den upplevda otryggheten och hur kan det trygghetsskapande arbetet utformas för att förändra en otrygg miljö så att den istället upplevs som trygg?

Metod och genomförande

Arbetsmetoderna för att genomföra examensarbetet består av:

- litteraturstudier för att fördjupa mina kunskaper om vad begreppet trygghet innebär samt de teorier som finns för trygghetsskapande arbete t.ex. miljödesign, NY-modellen, Toronto-modellen etc.
- intervjuer med personer med olika bakgrund som kan beskriva sin relation till begreppet trygghet samt erfarenheter av trygghetsskapande arbete.
- nedslag i dagspress ur t.ex. SVD, DN, Östgöta Correspondenten

Avgränsning

Det här arbetet fokuserar på trygghet som frihet från oro att bli utsatt för brott eftersom en stor del av litteraturen har det perspektivet. Det berör även social trygghet som bottnar i allas lika värde och rättigheter och tilltron till det demokratiska samhället att upprätthålla ett sådant samhälle.

Val av källor

Valet av källor har gjorts enligt följande principer och kriterier:

---

¹ Kommunförbundet, OBS, (2005)
² ibid

Skrivna källor

Valet av litteratur har tjänat att ge information om trygghet och trygghetsskapande ur ett brett spektra från stadsplanering och fysisk utformning till samhällspsykologi. Jag har använt mig av bibliotek, artikelsök och internet.

Nyckelpersoner

Jag har tagit kontakt med personer och organisationer som arbetar med trygghetsfrågor eller yrkesgrupper som har möjlighet att påverka det offentliga rummets utformning, de flesta är verksamma i Linköping. Dessa är Librå, trygghetsforskare vid svenska universitet, kommunalråd, kommunala tjänstemän som en driftingenjör och en planarkitekt, företrädare för det kommunalt förvaltade bostadsbolaget och två poliser från polismyndigheten i Linköping, representanter aktiva i säkerhetsgruppen.

Privatpersoner

En jämn fördelning av ålder, kön och boendeform har eftersträvat i valet av intervjupersoner. Gruppen som intervjuats innefattar inte vänner eller familjemedlemmar. Yrkesarbetande medelåldersmän finns inte representerade i gruppen med privatpersoner utan medverkar i arbetet genom intervjuer med nyckelpersoner. I gruppen privatpersoner ingår intervjuer med:

- Pensionärspår, just nu boende i bostadsrätt tidigare i villa.
- Förvärvsarbetande ensamstående mor i medelåldern, boende i hyresrätt.
- Förvärvssarbetande kvinna, 27 år, sambo, boende i bostadsrätt.
- Studerande man, 25 år, ensamstående, boende i hyresrätt.

Läsanvisning

Varje avsnitt inleds med en fråga. Med hjälp av information från litteraturstudier, material som insamlats vid kontakter med personer engagerade i trygghetsskapande arbete och privatpersoner, samt egna slutsatser och erfarenheter försöker jag att besvara frågan. Jag redovisar mina resultat och erfarenheter i form av en framväxande berättelse. Min avsikt är att du som läsare på så sätt ska få ta del av den simultana process ur vilken arbetet vuxit fram. Dels genom studier av akutell litteratur och media, dels i mötet med andra människor. Dessutom via mina reflektioner beträffande trygghet och trygghetsskapande. Jag har försökt att behandla materialet så att det ska vara tydligt var det härör ifrån.

Begreppsförklaringar

Här förklaras ett antal begrepp som kommer att användas i texten. Förklaringarna speglar min syn på begreppen.

Informell kontroll / Social kontroll

Sådan tillsyn av personer, föremål eller platser som utförs utan att den kontrollerande parten behöver vara medveten om detta.³ Gäster på en uteservering utövar exempelvis ett visst mått av informell kontroll över den del utanför serveringen som de har uppsikt över.

Design

Design är ett samlingsnamn för hur vi gestaltar vår kultur - vårt sätt att leva.⁴

Miljödesign

En typ av situationell brottsprevention som med byggnadstekniska instrument försöker förebygga brott. Miljödesign syftar till att göra produkter och miljöer mer motståndskraftiga mot brottslighet, utan att deras attraktionsvärde, marknadsvärde eller användarvänlighet minskas.⁵

Synlighet

Synlighet innebär här möjligheten att överblicka den plats där man vistas men även möjligheten att bli sedd av andra människor som befinner sig på samma plats eller i dess nära omgivning.

Stadsstrukturerande element

Element som separerar eller integrerar olika delar i staden som bostadsområden, rekreatiomsområden, parker, externa köpcentrum, industriområden kontorsparker, det vill säga områden med en tydlig funktion.

Aktörer

De parter som är engagerade i det trygghetsskapande arbetet. T.ex. lokala brottsförebyggande råd, företrädare för olika kommunala instanser, polis, bostadsbolag, fältsekreterare, skola, eldsjälär.

3 Erik Grevholm, Titti Hasselrot, Jan Andersson (red.) (2000), *Brottsförebyggande åtgärder i praktiken, lokalt brottsförebyggande arbete idéskrift nr. 3* Brottsförebyggande rådet, Stockholm s. 8

4 BRÅ (2005), *Design mot Brott*, Stockholm Tillgänglig: <<http://www.bra.se>> [2008-03-26]

5 ibid

Trygghetsoplevelser

Vad innebär begreppet trygghet?

Definition av trygghet är enligt Svensk ordbok *frihet från oroande eller hotande känsla*.

Carina Listerborn, trygghetsforskare vid Malmö högskola har i sitt tänkande kring trygghet och rädsla valt att inte söka stöd i psykologiska definitioner utan ser problemet med en vacklande trygghet som en sociologisk fråga, och ett samhällsrelaterat problem.

Känslor är svårdefinierade. Både rädsla och trygghet är subjektiva upplevelser, men de är också kopplade till olika maktrelationer i samhället. De mest privilegierade är de mest trygga eftersom de i högre grad än mindre privilegierade individer har möjlighet att forma sin omgivning.⁶

Trygghet är för Listerborn kopplat till demokratiska rättigheter, vilka ger alla människor rättighet att ta del av det offentliga utbudet på lika villkor, utan begränsningar på grund av känslor av utsatthet eller hot.

Hur påverkar definitionen av trygghet det trygghetsskapande arbetet?

Definitionen av trygghet och huruvida trygghetsfrågan är individuellt grundad eller socialt samhälleligt grundad får enligt Listerborn stora konsekvenser för utformandet av trygghetsarbetet.

Självklart är det både och, men ifall man främst betonar den individuella otryggheten så blir lösningen också på den nivån och färre åtgärder riktas mot samhället som helhet. Ansvaret läggs på individen.⁷

Den svenska regeringen lade 1996 fram programmet *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program*, där invånarnas trygghet sågs som en utgångspunkt för ett rättvisare samhälle. I programmet föreslogs att ansvaret för brottspreventionen skulle fördelas på alla medborgare. Avsikten var att få till stånd ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete vars tyngdpunkt låg på lokal nivå och byggde på det medborgerliga initiativet. *Allas vårt ansvar* uppmanade medborgarna att själva sörja för trygghetsarbetet med viss stötning ovanifrån, men huvudansvaret lades på individnivå.

Hur relaterar upplevd trygghet till faktisk brottslighet?

Är känslan av trygghet på något sätt kopplad till brottsligheten, det vill säga blir man tryggare om brottsligheten minskar? Bara en del av otryggheten beror på brottsändelser i den egna livssmiljön. Den upplevda otryggheten är betydligt större än den statistiska risken att faktiskt bli drabbad. Trygghet kan inte mätas objektivt utan påverkas av individens personliga erfarenheter, av den personliga livssituationen, och hur vi väljer att förhålla oss till vår omgivning⁸.

En persons känsla av otrygghet kan förstärkas av det sätt media behandlar brott på, underhållningsindustrins fokusering på spänning, ensamhet, anonymitet, olika eller mindre främmande kulturer samt tecken i miljön som signalerar att något är fel (klotter, galler, skräpighet, etc. Därtill kommer de många öde platserna i våra städer.⁹ ”Förklaringarna till rädslan måste också kopplas till socioekonomiska, politiska och kulturella situationer som kan orsaka känslor av förlorad kontroll och ökad osäkerhet”¹⁰.

Sammantaget visar detta på att det existerar en skillnad mellan faktisk säkerhet och upplevd otrygghet. Att förebygga otrygghet blir därför något helt annat än att förebygga brott.¹¹

Vad kännetecknar en trygg miljö?

Gator och platser fulla med människor gör att en känsla av trygghet infin- ner sig, även om ansiktena är okända, det menar Jane Jacobs, amerikansk journalist och en frontfigur för västerländsk samhällsplanering. Hon hävdar följdaktligen att den informella sociala kontrollen är en av de bästa meto- derna för att förhindra brott och skapa trygghet.

6 Carina Listerborn (2007), Skriftligt svar på trygghetsenkät, se bilaga.

7 ibid

8 Catharina Tarras-Wahlberg (1999), *Brottslighet och säkerhet i städerna*. Yttrande från regionkommittén av den 18 november 1999, (COM 4-015)

9 Bo Grönlund (2000), *Om rädsla, stadsbyggande och urbanitet*. Köpenhamn. Konstakademiets Arkitektskole. Köpenhamn.

10 Carina Listerborn (2000), *Om rätten att slippa skyddas*. Göteborg Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg. s.72

11 Catharina Tarras-Wahlberg (1999), *Brottslighet och säkerhet i städerna*. Yttrande från regionkommittén av den 18 november 1999, (COM 4-015)

Variation, mångfald och trygghet är genomgående teman för Jane Jacobs stadsplanering. Hennes teorier om urban trygghet bygger på informell kontroll, som oavsiktligt upprätthålls av främlingar. Människorna övervakar varandra omedvetet enbart genom att vistas i gaturummet. I en utspridd stad rör sig inte människor lika frekvent i stadsrummet som i en tät stad vilket leder till att de folkgläsa miljöerna upplevs som mer otrygga.

I vårt nutida samhälle ligger hela bostadsområden öde under arbetstid, likaså industriområden på kvällstid och helger. Gigantiska köpcentrum utanför staden utarmar stadskärnan.¹² En sådan här stadsplanering bidrar till att forma otrygga städer. Otryggheten som en följd av låga exploateringsstäl och områden med ensidiga separerade funktioner och låg mänsklig närvaro under vissa tider på dygnet.

Ett vanligt sätt att förebygga brott och ge människor en känsla av trygghet är att snygga till och förbättra den fysiska miljön. Bra belysning och goda siktförhållanden är kanske de två vanligaste egenskaperna som sägs skapa en fysisk miljö som upplevs trygg. I diskussionen om otrygga miljöer framställs grönområden och parker ofta som otrygga platser och att skymmande vegetation till stor del är orsaken till problemet¹³. Som en följd av detta är röjning av vegetation en mycket vanlig trygghetsskapande åtgärd.

Fig. 1 Avståndet mellan hus och g/c-bana är lika stort i båda bilderna. I den vänstra bilden har man skapat en visuell kontakt mellan hus och g/c-bana som möjliggör informell social kontroll. Den täta vegetationen i den högra bilden förhindrar en sådan kontroll.

Det vänstra fotografiet i figur 1 är ett exempel på en miljö där man genom gallring av vegetation har skapat förutsättningar för informell social kontroll. Människor i lägenheterna kan överblicka bilparkeringen och g/c-banan och människor som rör sig på bilparkeringen och g/c-banan kan känna att de är synliga vilket inger trygghet. Här tycker jag att det är viktigt att påpeka att beskärning av vegetation för att åstadkomma en överblickbar miljö inte självklart skapar en tryggare miljö. En skövling av all skymmande vegetation kan leda till ensidiga, upplevelsefattiga miljöer medan uppvuxen vegetation i ett väl förvalt grönområde ger platsen identitet och variation vilket skapar upplevelsevärden. Som landskapsarkitekt är det viktigt att nyansera bilden och argumentera för att en trygg miljö mycket väl kan åstadkommas i en grön och lummig miljö. Lösningen på trygghetsproblematiken är inte så enkel att det räcker med att ta bort mycket av växtligheten på en plats för att den ska upplevas som trygg.

För att informell social kontroll ska fungera efter mörkrets inbrott krävs belysning. Traditionellt sett har g/c-banor och entréer lysts upp medan omgivande mark vilat i mörker. I kontrast till det upplysta området upplevs omgivningen som kolsvart vilket skapar en situation där en person i det belysta området inte kan se den omgivande miljön men själv är synlig från den. En ljussättning som fokuserar på att belysa en miljö snarare än ett objekt kan vara ett sätt att skapa förutsättningar för överblickbarhet och trygghet även efter att det blivit mörkt.

Förutom överblickbarhet och synlighet har människors förmåga att orientera sig och förstå sig på stadens övergripande mönster och struktur betydelse för att förebygga upplevd otrygghet i urbana miljöer. Det ger en regelrätt rutnätplan fördelar jämfört med en oregelbunden stadsplan eftersom rutnätssystemet alltid är uppbyggt efter samma mönster och därmed är lättare att förutse och förstå sig på. Men det är inte bara det att rutnätssystemet är lättare att orientera sig genom som gör att det är att föredra framför det oregelbundna systemet i avseende på upplevd trygghet.

12 Carina Listerborn (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädsplatsen?* Projektledare Eva Holm Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

13 Per Conning (2005), *Grönskan kan gynna brott - viktigt att se över riskzoner i sommar, tidningen DIALOG* nr 3, 2005.

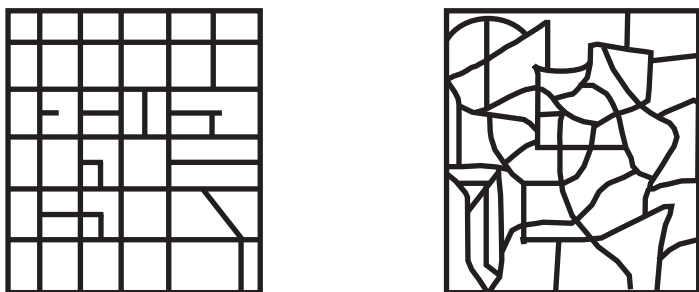

Fig. 2 Rutnätssystem respektive oregelbundet system för uppbyggnad av stadsplan.

Genom att jämföra stadsplaner har det visat sig att planer med rutnätsmönster har en högre grad av genomströmmning av människor och trafik än stadsplaner med oregelbundna system. I de många korsningar som skapas blir det fler tillfällen för möten mellan människor. Otryggheten som uppkommer med ett oregelbundet system beror förutom på att de vid en första anblick är svårare att förstå och orientera sig i på att de separerar bostadsområden funktionellt och geografiskt från stadens centrum. Dessutom försvåras ofta rörelsen mellan olika platser med ett oregelbundet vägsystem. Möjligheten att välja andra vägar, om den väg man tänkt att ta av någon anledning är blockerad påverkas av den grundläggande stadsstrukturen¹⁴. Rutnätssystemen hittar man i innerstan medan de oregelbundna systemen ofta återfinns i förorten. Lite längre fram ska jag ta upp fler skillnader mellan innerstäder och förorter som får konsekvenser för den upplevda tryggheten.

En stad måste kännas både säker och spännande på samma gång för att fungera bra. Många glömmer bort spänningen när de arbetar för tryggare miljöer. Lagom portioner av spänning behövs för att en miljö ska vara intressant medan stora mängder spänning skapar otrygghet. Trygghet och spänning behöver inte vara varandras motsatser men har delvis motstridiga målsättningar menar Dahlgren som också nämner att Jane Jacobs redan 1961 i *The death and life of great american cities* argumenterade för att den tryggaste miljön är den befolkade myllriga innerstaden, något som nu börjar tas på allvar i planeringen.¹⁵

Under det drygt halva sekel som passerat sedan Jacobs presenterade sina idéer för det perfekta stadslivet har ett flertal teorier och metoder om hur en trygg stad bör gestaltas förts fram. Trots den förändring och förnyelse som våra stadsmiljöer och vårt utnyttjande av dem genomgått, bygger många samhällsbyggnads- och trygghetsskapande projekt fortfarande på hennes modell om en trygg och trivsamt stad. Om jag skulle formulera en teori för en trygg stadsmiljö skulle det grundläggande vara att den gav förutsättningar för alla människor oavsett identitet och livsvanor att inom samhällets regler leva sina liv sida vid sida, med respekt och tillit till varandra och samhället.

Vad kännetecknar en otrygg miljö?

För att ta reda på vad som kännetecknar otrygga miljöer måste de först identifieras. Elin Wikström, konstnär och sociologistuderande vid Göteborgs Universitet, försökte kanske med sin fotoutställning *Obehagens rum*, ett resultat av fyra unga kvinnors dokumentation av upplevt obehag i det offentliga rummet från 2004, att göra detta. Den enda instruktionen kvinnorna fick var att bilderna de tog inte fick vara från det egna hemmet. Många av bilderna var tagna i viadukter, skogspartier, gångtunnlar, parker och trappor. Resultatet blev till viss del som Wikström väntat sig, men bilderna bjöd också på en del överraskningar. "Jag blev förvånad över hur nära hemmet tjejer upplever obehag. Flera kort var från det egna trapphuset".¹⁶ Wikströms dokumentation speglar därmed inte det vanliga påståendet att man skulle känna sig tryggare i en omgivning man känner väl.

Dan Hallemar, landskapsarkitekt skriver i *Livrädd för överlevnadstips*:

Var tid har sina farliga platser. Vår tids svarta hål är till stor del de som 1960-tals planeringen skapade. Det är de trafikseparerade platserna, gångtunnlarna, platser under vägar. Den planeringen som för sökte bygga bort sin tids rädsla.¹⁷

14 Carina Listerborn (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädslans platser?* Projektledare Eva Holm Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

15 Katharina Dahlgren (2000), *På vakt för spänningen*. Tidskriften Area nr 3 s.13

16 Eva Råberg (2007) *Bilder av kvinnors otrygghet*. Göteborgs Fria Tidning. 2004-03-08 Senast tillgänglig 2008-01-11

17 Dan Hallemar (2000) *Livrädd för överlevnadstips*. Tidskriften Area nr 3 s.35

Han syftar på fordonstrafiken som på 60-talet var en källa till oro och otrygghet i den fysiska miljön. I artikeln ställer han frågan hur man vet att känslan av otrygghet finns i platsen? Med andra ord, finns det gemensamma karaktärer som förenar och skapar otrygga miljöer? En intressant fråga som jag ska få be att få återkomma till senare.

Fig. 3 En miljö utan spår av vandalisering, klotter eller skräp har betydelse för den upplevda tryggheten. En ren och välskött miljö tyder på att någon bryr sig och tar ansvar för platsen.

Jag fortsätter sökandet efter vad som utmärker otrygga miljöer och får under ett samtal med Tom Bark, driftingenjör på Linköpings kommun, veta att människor generellt känner sig otrygga på gång- och cykelvägar, parkeringar och parker och att det ofta beror på en eftersatt skötsel och synliga spår av vandalisering. Den fysiska miljöns betydelse omskrivs i *Framtidens Trygghetsbok* som bland en rad brister i den fysiska miljön tar upp en bristfällig eller total avsaknad av belysning som en bidragande faktor till otrygghet. Ett vanligt intryck är att de platser som uppfattas som otrygga blir det främst efter mörkrets inbrott och inte i dagsljus.¹⁸

Precis som Jane Jacobs teori, att det är de öde och folktomma miljöerna som vi upplever som otrygga, tar *Framtidens trygghetsbok* upp att de flesta otrygga platser helt eller delvis saknar naturlig övervakning från omkringliggande bostadshus eller verksamheter. Enligt boken inverkar också befolkningssammansättningen och en problematisk social situation på upplevelsen

av otrygghet. Exempelvis kan ungdomsgång uppfattas som hotfulla utan att de nödvändigtvis utgör ett reellt hot mot någon. Detsamma gäller för alkohol- och narkotikapåverkade personer.¹⁹

På en plats som upplevs otrygg återfinns brister av såväl fysisk som social karaktär. En bristfaktor är tillräcklig för att en plats ska upplevas otrygg men ofta finns ett flertal olika bristfaktorer på en otrygg plats då de är en del i en ond cirkel och följer varandra som pärlor på ett halsband.

Vilka faktorer påverkar upplevelsen av trygghet?

Liksom flera faktorer av både fysisk och social karaktär påverkar och ger villkoren för upplevelsen av otrygghet gäller detsamma för upplevelsen av trygghet. Av en intervjuundersökning vars syfte var att klargöra hur medborgare i stadsdelarna Berga, Ryd och Skäggetorp i Linköping upplever tryggheten i den offentliga miljön framkom att de sociala faktorerna upplevs som de huvudsakliga orsakerna till oro i samtliga stadsdelar.²⁰

Trots att den sociala miljön ansågs avgörande för den upplevda tryggheten fungerar brister i såväl fysisk som social miljö som bevis för att det demokratiska samhället inte klarar av sin uppgift, att se till att medborgarna rättar sig efter samhällets gemensamma regler och att alla medborgare har samma rättigheter och möjligheter att förverkliga sina drömmar. Jag tror att tilltron till det demokratiska samhället och dess system är centralt för upplevelsen av trygghet vilket gör bevis för samhällets otillräcklighet mycket allvarliga.

Den fysiska och sociala miljön påverkar tryggheten och tilltron till vårt samhälle i en integrerad krets se figur fyra.

18 Evald Malm (red.) (2002), *Framtidens trygghetsbok*. Förvaltnings AB Framtiden. Göteborg.

19 ibid

20 Svar på intervjuundersökning som ett led i Teknik- och Samhällsbyggnadsnämndens utvärderingsplan 2006 utförd på beställning av Kompetensgrupp Samhällsplanering, Linköping kommun. Linköping

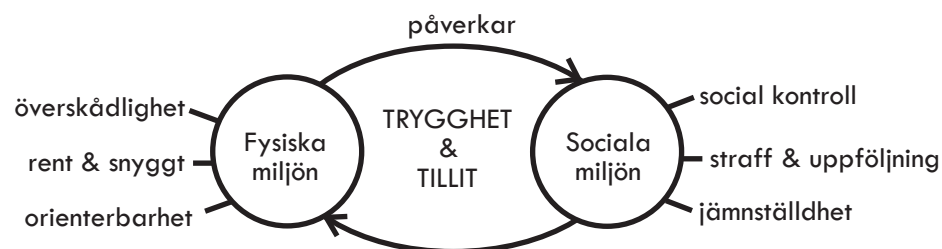

Fig. 4 Faktorer som påverkar den upplevda tryggheten och deras samspel.

Roger Johansson framhäver stadsdelens betydelse för den upplevda tryggheten när han i *Gator för alla* skriver att de viktigaste faktorerna som påverkar graden av rädsla är i vilken stadsdel man bor, stämningen i grannskapet, kännedom om brotthändelser och offer, att man själv ha blivit utsatt för brott samt sårbarhet. Vissa bostadsområden är mer utsatta för nedskräpning, klotter, övergivna bilvrak, trasiga cyklar och annat sådant. Dessa områden är oftast utsatta för betydligt fler grövre brott, som våldsbrott och inbrott än andra områden. Det hänger samman med att i dessa områden är socialt marginaliserade hushåll, missbrukare och kriminella överrepresenterade.²¹ Detta pekar likt resultatet från Linköpings kommuns intervjuundersökning i stadsdelarna Berga, Ryd och Skäggetorp på att den sociala miljön är det mest betydelsefulla för den upplevda tryggheten vilket stärker min slutsats att tilltron till det demokratiska systemets duglighet är centralt för att människor ska uppleva trygghet.

Men det finns platser som oavsett var man bor framstår som otrygga. Ett sådant exempel är de centrala delarna av staden som upplevs som hotfull vid vissa tidpunkter, främst fredag- och lördagkvällar. En orsak till detta är att merparten av de våldsbrott som begås utomhus sker här under denna tid på dygnet.²²

Många fall av gatuvåld kan kopplas till områden med kommersiella verksamheter, sociala friktioner (till exempel i krogköer) och en publik inför vilken personer offentligt kan återupprätta sin ära.²³

Projekt som syftar till att ta reda på vilka faktorer som påverkar upplevelsen av trygghet pekar ofta på synlighet som ett nyckelord för en trygg och brottspreventiv miljö. God sikt och mänskliga möten skapar en trygg stad.

Just överskådlighet är en av nyckelfrågorna när man diskuterar säkerhet och brottsprevention. Vilken tid det är på dygnet spelar stor roll för synlighet, överskådlighet och således för den upplevda tryggheten.

Nästan ingen är otrygg på morgonen och dagtid. Kvällen och natten upplevs som mindre trygga²⁴.

Information om upplevd trygghet i den fysiska miljön pekar ofta på vikten av att en plats sköts om och underhålls. Tecken i miljön som signalerar att något är fel (klotter, galler, skräpighet, etc.) kan förstärka känslan av otrygghet i ett område. Forskning har visat att i områden som till det yttre ger ett intryck av bristande organisation och låg social kontroll, upplevs brotten inte lika avvikande som där inga tecken på förslumning existerar. Mindre allvarliga brott, som är lättare att påverka med situationella åtgärder och som utgör grogrunden för den grövre kriminaliteten, upplevs som mer accepterade. Trasiga gatlyktor kan uppfattas som en signal att det är okej att ha sönder de som är hela och nedklottrade väggar kan stimulera till fortsatt förstörelse i området. Att ett område hålls välskött och snyggt och att klotter t.ex. snabbt avlägsnas har stor betydelse för trygghet och trivsel.²⁵

Den fysiska utformningen av staden påverkar rädslan. Trånga platser med begränsade utgångsmöjligheter kan upplevas som skrämmande, särskilt om de är dåligt upplysta. Det kan gälla fotgängartunnlar, smala korridorer, parkeringsplatser, parker eller grönområden med buskar och snår.²⁶

Helena Persson, landskapsarkitekt formulerade i sitt examensarbete, *Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*, sex stycken trygghetsfaktorer att

- 21 Roger Johansson (1994), *Gator för alla*. Svenska kommunförbundet. Kommentus förlag. Stockholm.
- 22 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Våldet och tryggheten i staden*. Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana regimer. (red Ingemar Elander). Lund
- 23 Angelica Edin, Annika Gustafsson (2007), *Nöjesgatans baksida - en studie om våldsproblematiken på Ågatan*. Institutionen för Beteendevetenskap, Avdelningen för sociologi Linköpings Universitet.
- 24 Linköpings kommun (2006), *Trygghet i Berga, Ryd och Skäggetorp, Linköping - Resultat av en intervju undersökning november-december 2006*. Linköping. s.17
- 25 Bo Grönlund (2002), *Om rädsla, stadsbyggande och urbanitet*. Konstakademiets Arkitektskole. Köpenhamn.
- 26 Ingemar Elander och Ann-Cathrine Åquist (2001), *Den motsägelsefulla staden, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund. s.29*

ta stöd av i gestaltandet av trygga miljöer. De är *Närvaro, Aktivitet, Läsbarhet, Synlighet, Omvårdnad* och *Omtanke*. Då Persson placerade de sex trygghetsskapande faktorerna i förhållande till de tre trygghetsaspekterna, *Kontroll, Kontakt* och *Konstant* som i hennes modell bildar trygghetsbegreppet blev de jämnt utspridda (se fig. 6). En plats där alla trygghetsfaktorerna är uppfyllda är i balans, vilket skapar goda förutsättningar för formandet av en trygg miljö. I figur sju redovisas förklaringarna till Perssons trygghetsfaktorer och i figur åtta hennes kopplingar mellan trygghetsfaktorer och olika trygghetsskapande åtgärder.

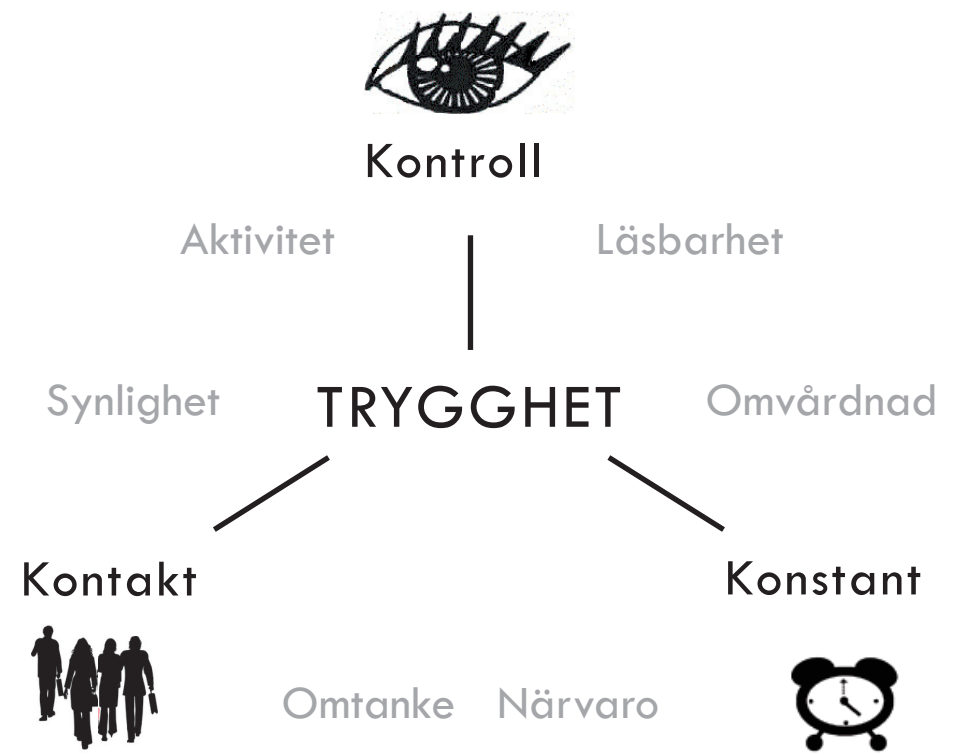

Fig. 5 Trygghetsfaktorernas relation till trygghetsbegreppet enligt Helena Persson.

	Trygghetsfaktorer	Förklaring
VARA DÄR	Närvaro	Platsens tillgänglighet och framkomlighet.
	Aktivitet	Platsens möjligheter till sysselsättning.
SE	Läsbarhet	Hur platsen går att förstå sig på och orientera sig i.
	Synlighet	Hur människor syns på platsen.
KÄNNA	Omvårdnad	Hur platsen sköts om och underhålls.
	Omtanke	Hur platsen förmedlar sin betydelse och sitt värde.

Fig. 6 Helena Perssons förklaring av de sex trygghetsfaktorerna.

	Trygghetsfaktorer	Trygghetsskapande åtgärder
VARA DÄR	Närvaro	Handikappanpassning, parkeringsmöjligheter, kollektivtrafik, långa öppettider, integrerat vägnät.
	Aktivitet	Sittplats, lekplats, sportanläggning, uteservering, butiker, service, evenemang, mötesplats.
SE	Läsbarhet	Överskådlighet, siktlinjer, skyltning, landmärken, belysning av miljön, zoner.
	Synlighet	Placering av stråk, entréer, aktiviteter, fönster med intressant eller vacker utsikt, belysning.
KÄNNA	Omvårdnad	Papperskorgar, materialval och utformning som underlättar skötsel och underhåll.
	Omtanke	Historiska element, årstidsvariation, materialets kvalitet, gestaltningens symbolik och det lokala deltagandet i utformningen.

Fig. 7 De sex trygghetsfaktorerna kopplade till trygghetsskapande åtgärder. Konstruerad utifrån figur av Helena Persson.

Otrygghet i det egna bostadsområdet är störst bland dem som bor i områden med en hög problemnivå och bland dem som själva utsatts för brott²⁷. Vardagsbrottsligheten är i större utsträckning orsaken till människors upplevda otrygghet än allvarligare brott. Under den tid som jag arbetade med att inventera tryggheten i olika stadsdelar i Linköping frågade jag invånare som jag träffade om vad som skapar rädsla och oro i deras bostadsområde? Vanliga svar var problem med buskörning på moped, trafikrestriktioner som inte följdes, nedskräpning och spår av vandalisering. Samtliga olika exempel på vardagsbrott som tyder på att ordningen brutits och därmed bidrar till en utbredd allmän otrygghet.

Till de grupper som brister i sin värdering av, förståelse och respekt för samhällets regler hör vanligen ungdomar, invandrare, missbrukare och återfallsförbrytare. De ligger därmed i högre utsträckning bakom brott och skapar rädsla.²⁸ Enligt den intervjuundersökning som utfördes av Linköping kommun 2006 för att ta reda på trygghetläget i ett tre bostadsområden i kommunen var ungdomar och ungdomsgång den största orsaken till otrygghet.

Precis som närvaron av befolkningsgrupper som i större utsträckning kan antas bryta samhällets regler har personliga erfarenheter av att vara brottsoffer eller anhörig till brottsoffer betydelse för den upplevda tryggheten samt hur vi personligen väljer att förhålla oss till vår omgivning. Vi-dare inverkar ett område eller en plats rykte på det allmänna intrycket och upplevelsen av ett område eller en plats. Medierna påverkar oss dagligen. Medvetet eller omedvetet tar vi åt oss nya influenser och idéer. Medierna har ett stort inflytande på de allmänna åsikterna och vår upplevda trygghetskänsla²⁹.

Vad är orsaken till vår irrationella rädsla?

SVT's programserie Vetenskapsmagasinet sände tjugonde november 2007 ett avsnitt om upplevd rädsla och dess bakomliggande mekanismer. Stycket som följer sammanfattar informationen som presenterades i programmet.

Många människor bär på en irrationell rädsla. Det kan röra mörker, höjder, främmande ansikten eller för djur som till exempel spindlar och ormar. Forskning har visat att det finns en instinktiv rädsla för ansikten som vi inte är vana vid. Man kan alltså säga att rasism grundar sig på en onödig rädsla för det okända. Rädslan är ett nedärvt uråldrigt försvarssystem som ska skydda oss mot faror. Förr i tiden var rädslan ofta befogad och kunde betyda skillnaden mellan liv och död medan den idag kan sägas vara bortkastad. Vår vardag är i jämförelse med tidigare tryggare än någonsin. Ta rädsla för mörker som ett exempel. Mörker gör det svårt för oss att orientera oss och se vart vi går. Vi blir mer vaksamma. En vaksamhet som lätt trillar över till rädsla. Vi börjar skynda oss för att så snabbt som möjligt ta oss ur situationen. Vi tittar oss över axeln och börjar småspringa. Den upplevda irrationella rädslan har oss i ett fast grepp, det är en ond loop som kan få till följd att vi inskränker vår rörelsefrihet. Orsaken till att många människor känner sig rädda är ändå avsaknad av kunskap. Att börja undvika de situationer som framkallar den obefogade rädslan är det värsta tänkbara sättet för att bli av med irrationella rädslor.

Jag återvänder nu till den fråga som Dan Hallemar ställde i sin artikel, hur vet man att känslan av otrygghet finns i platsen? Hallemar avslöjar att känslan av otrygghet till stor del finns i vad vi har lärt oss om platser, och om de tips vi fått om hur vi ska bete oss för att överleva:

*En dåligt upplyst plats med synliga spår av skadegörelse, en plats i förfall. Ett brott har skett mot platsen, här sker brott. Det vet vi, det har vi lärt oss. Det här är en sorts inlärd rädsla.*³⁰

Även Kristina Dunker, landskapsarkitekt menar att rädsla är något inlärt som skapas med hjälp av föräldrars varningar, diskussioner med vänner, dagliga varningar om vad vi ska och inte ska göra.

Därtill kommer en mediabevakning som fokuserar på våld och brott och ständigt påminner oss om risker och faror³¹.

---

27 Bo Grönlund (2002), *Om rädsla, stadsbyggande och urbanitet*. Konstakademiets Arkitektskole. Köpenhamn.

28 ibid

29 ibid

30 Dan Hallemar (2000) *Livrädd för överlevnadstips*. Tidsskriften Area nr 3 s.35

31 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Våldet och tryggheten i staden. Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana regimer*. (red) Ingemar Elander. Lund.

Utifrån det vi lärt oss tolkar vi den aktuella miljön, hur platsen är utformad, om den är väl upplyst, om den är överskådlig, finns omsorg om platsen eller syns spår av vandalisering och förfall, är platsen ödslig eller vem eller vilka befolkar platsen. Jämte tolkningen av den aktuella miljön påverkas uppkomsten av rädsla av den livssituation vi befinner oss i, men även platsens allmänna rykte och om vi är medvetna om att brott inträffat på platsen påverkar hur vi bedömer riskerna för att vi ska utsättas för brott, det vill säga om vi upplever platsen som trygg eller otrygg. En otrygg plats skiljer sig från en trygg plats, men det handlar inte alltid om fysiska skillnader skriver Dunker. Det handlar om vad betraktaren sätter för värde på platsen och vad han/hon relaterar den till.³²

Ser otryggheten likadan ut för alla?

Mycket forskning har visat att det som den ene blir rädd av kan upplevas som sinnebilden för trygghet för någon annan. Detta stärker förklaringen att det vi är otrygga inför är ett inlärt beteende³³. Att försöka placera säkerhet och trygghet på en allmän skala är därför nästintill omöjligt eftersom tryggheten inte ser likadan ut för alla människor. Ändå finns det många projekt vars syfte är just att försöka ta reda på vilka miljöer som vi människor generellt upplever som skrämmande och vad man kan göra för att de ska kännas tryggare. Som tidigare nämnts är rädslan beroende av olika sociala relationer som finns mellan olika grupper i samhället.

Den föreställda rädslan är bland annat kopplad till vilken kön- och etnicitetstillhörighet vi har, hur vi klär oss eller hur vi rör oss i det offentliga rummet³⁴. Befolkningsgrupper som anses vara särskilt sårbara för brott är äldre kvinnor, fattiga och etniska minoriteter³⁵.

Kvinnoforskningen har med hjälp av flera empiriska studier observerat tydliga distinktioner i hur män och kvinnor vanligtvis upplever trygghet och säkerhet i staden. Kvinnor erfar större otrygghet och osäkerhet i staden än män och man har även sett att en större andel av kvinnorna är rädda i större städer.³⁶

BRÅ, Brottsförebyggande Rådet presenterade i juni 2007 materialet från en nationell trygghetsundersökning utförd under 2006.

Fig 8. Schabloner som att gamla kvinnor är dem som är rädda medan yngre män är dem som är trygga kan göra trygghetsåtgärder mindre effektiva.

Fig 9. Vad kännetecknar en trygg respektive otrygg miljö, plats eller situation och för vem är den trygg eller otrygg?

32 Kristina Dunker (2007), *Förändring av rädslans rum med trygghetsskapande*. Examensarbete vid institutionen för stad och land. SLU. Ultuna.

33 Dan Hallemar (2000) *Livrädd för överlevnadstips*. Tidskriften Area nr 3.

34 Katarina Dahlberg (2000), *På vakt för spänningen*. Tidskriften Area nr 3.

35 Anita Heber (2005), *Var rädd om dig - en litteraturoversikt om rädslan för brott*. Rapport vid Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet.

36 Ingemar Elander och Ann-Cathrine Åquist (2001), *Den motsägelsefulla staden, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer* red Ingemar Elander, Lund.

Tanken är att undersökningen från 2006 ska upprepas varje år för att jämförelser av trygghet skall kunna göras lokalt, nationellt och över tid. Jämfört med tidigare trygghetsundersökningar tog den nationella trygghetsundersökningen, 2007 upp den upplevda rädsla som finns hos yngre män. Tidigare har äldre kvinnor pekats ut som den grupp som främst är drabbade av otrygghetskänslor, rädsla och oro trots att det är de som i praktiken löper minst risk att drabbas av brott. Den nationella trygghetsundersökningen 2007 visade att känslor av otrygghet är relativt jämt spritt mellan kön- och generationsgränser, men att det finns skillnader i vad som orsakar känslan av rädsla och oro mellan grupperna. Däremot får rädslan skilda konsekvenser för de olika gruppernas livskvalité. Medan de äldre i större utsträckning uttryckte att deras upplevda otrygghet fick till följd att de valde att stanna hemma om kvällar och nätter inverkar detta emellertid inte särskilt negativt på deras livskvalitet. Ungdomar som i högre grad trotsar sin rädsla påtalade i större utsträckning att deras upplevda otrygghet medför begränsad rörelsefrihet och försämrade livskvalitet.

Är svenskarna trygghetsnarkomaner?

Vi lever i ett av världens tryggaste länder men ändå känner sig många otrygga, varför? Enligt Carina Listerborn ligger det till viss del inom den svenska kulturen att vilja organisera, ordna och kontrollera och det oväntade, spontana och okontrollerade uppfattar vi som lite svårhanterligt. Mycket av diskussionen kring överdriven otrygghet passar in, men trygghetsfrågorna handlar också om rättigheter; kvinnors, homosexuellas, barns, invandrade personer, etc – men i praktiken är det främst andra grupper – vita män – som för frågorna framåt. Då handlar det om ekonomi, att minska kostnader för inbrott och skadegörelse. Enligt Listerborn måste dessa två diskussioner i allt högre grad föras samman.

Psykatrikern Åsa Kadowaki ger i en artikel i *Östgöta Correspondenten* måndagen den 18 februari 2008 uttryck för den trygghetsfobi som drabbat svenskarna. Hon säger "Vi utgår från att vi skall kunna leva våra liv utan smärta och obehag men det gäller att få en acceptans att ta emot livet som det kommer." Kadowaki anser att man blir trygg först när man klarar att hantera sin rädsla. Hon menar att vi i Sverige blivit bortskämda

med det goda samhället vilket gör att vi inte klarar att livet inte alltid är rättvist och att det uppstått en tacksamhetsbrist. "Man ska hela tiden få eller har rätt att få". Enligt Kadowaki måste vi acceptera att livet är svårt och inse att livet är tufft istället för att sopa problemen under mattan. Det är bara att bita ihop och gå vidare.

Vad är orsaken bakom den utbredda otryggheten?

David Eberhard tycker sig se en utveckling där svenska medborgare under de senaste åren blivit allt räddare och försiktiga.

Det vi vågade göra för trettio år sen och uppenbarligen överlevde vågar vi inte idag. Och vågar vi det får vi det inte.³⁷

I sin omtalade bok *I trygghetsnarkomanernas land* diskuterar Eberhard den utbredda upplevda otryggheten, dess bakomliggande orsaker och konsekvenser. Enligt Eberhard arbetar olika instanser av olika anledningar på ett sådant sätt att den kollektiva rädslan breder ut sig. En del av deras skäl verkar sammanfalla. Det kan röra sig om överdriven välvilja, moralism eller uppfattningen att man vet bäst och att invånarna inte förstår sitt eget bästa.³⁸ Eberhard menar att denna önskan efter trygghet som bygger på den nationella institutionaliserade paniska skrällen för det mesta.

Den gemenskap, som tidigare var en behovsgemenskap, är enligt Franzén idag en gemenskap motiverad av oro. Det orättvisa samhället utvecklar en jämlikhetsetik, medan det osäkra samhället utvecklar en säkerhetsetik. Ytterligare en anledning till en utbredd upplevd otrygghet kan vara att ledstjärnan för dagens människa är att utveckla sig själv, att ha möjlighet att få vara kreativ. Det väsentliga är känslan av att man lever ett liv där allt är möjligt och om så verkligen är fallet är av mindre betydelse.³⁹

---

37 David Eberhard (2006), *I trygghetsnarkomanernas land - Sverige och det nationella paniksyndromet*. Prisma, Stockholm s. 210

38 ibid

39 Mats Franzén (2005), *Stad vardag, kreativitet. Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. (red) Wessel, Tunström, Bradley. Kristianstad.

Franzén skriver att för de människor som kravfullt strävar efter att vara kreativa och dynamiska blir vardagens upprepning en tragedi – på marknadsspråk att leva en losers liv. Han spinner vidare och knyter samman den nya medelklassens föreställningar om den egna utvecklingen, om kreativitet, framgång och karriär med urbana, dynamiska och konkurrerande storstäder och kanske framförallt med innerstaden. Franzén påtalar riskerna med att staden läggs till rätta för den nya medelklassen, eller snarare faran att resten av stadens befolkning glöms bort. Ett föreställningskomplex som det som beskrivits ovan förpassar större delen av befolkningen liksom merparten av stadsbygden (och landsbygden) till vardagens tristess – ett fasansfullt och livsfarligt kreativitetslöst tillstånd.⁴⁰

Vad får otryggheten för följder?

Så var leder denna överdrivna rädsla? Oavsett om den upplevda otryggheten är reell eller inte så har den negativ påverkan på människors frihet, välfärd och på den sociala hållbarheten i stadsdelen.⁴¹

Genom att överdriva de försiktighetsmått som ligger till grund för lagstiftning och myndighetsreglering har man skapat en mycket dyr, rigid och i många fall kontraproduktiv stat skriver Eberhard. Om utvecklingen får fortsätta förutspår Eberhard att vi inom några decennier kan ha en västeuropeisk befolkning som inte vågar något, inte klarar press och som lider av ständig ångest och som känner sig utbrända efter första sommarvikariatet.

Myndigheternas panikvarningar har gjort oss till offer för obskyra moralistiska trender, och samtidigt som den minskar vår förmåga att värdera äkta fara blir vi lätta byten för reklamkampanjer från intresseorganisationer. Genom att allting anses som farligt och ingenting får ta emot genom regleringssystem som hela tiden säger att staten ska ta hand om dig har vi skapat en familj där mamma och pappa (staten) inte låter sina barn (medborgarna) växa upp. Det skapar en hel befolkning sin är rädda för ingenting.⁴²

Eberhard vill med sin bok få oss att vakna upp och inse vad som håller på att hända. Han skriver:

Vi måste agera för någonting är fundamentalt fel i vårt sätt att hantera vardagen. Något som har sin grund i vår internationellt sett fortfarande unikt överdrivna trygghet och patologiska rädsla för allt som kan tänkas vara oräddvist och farligt. Genom att inte lära sina invånare hur man ska klara motgångar och risker har man förvägrat folk kunskaper om hur man med hjälp av sitt sätt att tänka kan "självmedicinera" mot ångest. Samhället har istället ägnat de senaste tjugofem åren åt att i allt högre grad och på alla möjliga sätt skrämma livet ur sina medborgare.⁴³

Fig 10. Överdrivna känslor av otrygghet kan i värsta fall leda till att människor isolerar sig och därmed skapas ett slutet samhälle.

Följderna av ett trygghetsnarkomant samhälle där rädslan fått fritt utrymme och åtgärderna för att skapa ett tryggt samhälle ter sig allt mer desperata målas upp av Fredrik von Platen:

Om rädslan får fritt spelrum kan det leda till att vi i ökad omfattning vidtar brottsförebyggande mått och steg som inte är sakligt motiverade

40 Mats Franzén (2005), *Stad vardag, kreativitet. Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. (red) Wessel, Tunström, Bradley. Kristianstad.

41 Linköping kommun (2006), *Trygghet i Berga, Ryd och Skäggetorp, Linköping - Resultat av en intervjuundersökning november-december 2006*. Linköping.

42 David Eberhard (2006), *I trygghetsnarkomanernas land - Sverige och det nationella paniksyndromet*. Prisma, Stockholm. s.147

43 ibid s.69

och därmed skapar ökad rädsla och fler skyddsåtgärder. Rädsla för brott föder nämligen lätt ny rädsla och kan, i sin yttersta konsekvens, leda till förskansade och slutna samhällen som ingen önskar.⁴⁴

När människor på grund av bristande trygghet begränsar sina besök i det offentliga rummet, trots att de skulle vilja, innebär det en ekonomisk tillbakagång för näringar som till exempel biografer, caféer och restauranger.⁴⁵

Men slutar de negativa effekterna av upplevd otrygghet med att begränsa enskilda individers rörelsefrihet, med isolerade, segregerade och marginaliserade stadsdelar och en negativ samhällekonisk utveckling? Jag tror tyvärr inte det. Som ett resultat av upplevd otrygghet och de effekter som jag listade ovan minskar människors direkta deltagande i kulturlivet vilket resulterar i ett minskat kulturellt utbud och ett minskat socialt umgänge mellan främlingar. Därmed menar jag att otrygghet brevid en ekonomisk tillbakagång även ger upphov till en kulturell tillbakagång. Men det slutar inte här. I och med det inskränkta nyttjandet av det offentliga rummet tror jag att människorna som grupp blir än mer stillasittande, som fångar i sina hem. Övervikt är en av vår tids största folksjukdomar och den kostar samhället otroligt mycket pengar och innebär många gånger ett personligt lidande. Det är inte alls omöjligt att otrygghet är en av bidragande faktorer till att fler människor blir överviktiga. För mig är det tydligt, otrygghet kostar pengar, bidrar till psykisk och fysisk ohälsa och ett fattigare socialt och kulturellt liv. Arbetet för en ökad trygghet i samhället genom åtgärder i den fysiska miljön kan därmed ses som åtgärder för en bättre folkhälsa likväl som åtgärder som ämnar stimulera en positiv ekonomisk utveckling vilka samtliga innebär ett starkare demokratiskt samhälle.

Hur kan attityderna till vad som upplevs som tryggt förändras?

I Vetenskapsmagasinet som sändes i SVT den tjugonde november 2007 förklarades hur man på ett individuellt plan kan arbeta för att komma till rätta med irrationella rädslor. Genom att utsätta sig för det man är rädd för kan man få bukt med känslan av oro. En irrationell rädsla försvinner

nämligen om man stannar kvar i den läskiga och obekväma situationen ett tag eftersom kroppen inte orkar mobilisera sina krafter för att bekämpa den nästintill obefintliga faran särskilt länge. Att enbart försöka informera bort rädslan ger oftast ett otillräckligt resultat eftersom vi tenderar att lyssna mer till våra känslomässiga upplevelser än till vårt förnuft. Att trotsa sin oro och trötta bort rädslan är vad den nationella trygghetsundersökningen säger att ungdomar i stor utsträckning redan gör. Programmet presenterade även forskningsresultat som tydde på att ett dylikt agerande resulterade i försämrad livskvalitet.

Att enbart uppmana dem som är rädda att övervinna sin oro genom att utsätta sig för det de är rädda för, finner jag vara otillräckligt för att förändra attityderna till vad som upplevs tryggt. Vi bör istället arbeta för ett samhällsklimat som inger förtroende. Ett samhälle med tydliga regler, där brottsoffer inte ges del i skulden för att han eller hon befann sig på fel plats, vid fel tidpunkt eller såg ut på fel sätt. Ett samhälle som förser sina medborgare med saklig information om brottsläget och brottshändelser som möjliggör korrekta riskbedömningar. Ett sådant samhälle inger förtroende och trygghet vilket i sin tur kan ge medborgarna mod att ingripa och värna om medmänniskor.

Vilka strategier använder vi oss av för att bemästra vår rädsla?

Genom att undersöka de knep som används för att övervinna irrationella rädslor får man en uppfattning av problematiken kring trygghetsfrågan. I mitt försök att tydliggöra begreppet trygghet samt presentera de faktorer som har betydelse för upplevelsen av trygghet har en del varit att ta reda på hur människor upplever och hanterar sina rädslor. I det här avsnittet förmedlar jag delar av den information som jag fått genom intervjuer och samtal med privatpersoner och personer som är engagerade i trygghetsskapande arbete.

---

44 Fredrik von Platen (2000), Förordet till tidskriften Area nr 3.

45 TUB trafiksäkerhetsbyrån, Tillgänglig: <<http://www.cykelplanera.se/grunder>> [2008-03-27]

Knep som framkommit under mina intervjuer när jag frågat hur man bär sig åt för att bemästra sin rädsla och minska risken att utsättas för brott:

- gå med mobilen intryckt på 112 och hålla på "ring upp"-knappen
- gå med nycklar i handen
- ta taxi eller cykla istället för att gå hem när det blivit mörkt
- cykla eller gå mitt i gatan trots att det finns gång- och cykelbanor
- ha utsläppt i stället för uppsatt i svans, det gör det svårare att få grepp om håret
- prata med en kompis i mobiltelefon hela vägen hem
- ha sällskap med eller be att bli hämtad av någon man känner
- utrusta sig med larm
- ringa när man kommer hem för att meddela att man kommit hem
- helt avstå från att gå själv om natten
- undvika särskilda platser och vägar där belysningen är dålig och sikten skynd och få människor är i rörelse trots att den alternativa vägen innebär en omväg
- gå snabbt och med bestämda steg
- förbereda sig för hur man ska agera om man blir förföljd eller överfallen
- försöka bedöma risker i omgivningen, finns en överfallsrisk längs det stråk där man går, finns flyktvägar, finns potentiella förövare bland de människor som finns runt omkring, är man i synhåll för vittnen eller någon som kan förhindra ett överfall
- försöka att inte dra till sig uppmärksamhet
- verka upptagen och svår att få kontakt med

Strategierna som precis räknades upp är exempel på knep som används för att minska känslan av otrygghet och risken för överfall särskilt när det är mörkt. De är bland annat konstruerade av information från media och egna erfarenheter, men även från informella berättelser. Strategierna utvecklas ofta för att underlätta en rörelse från en plats till en annan i stadsrummet, så att potentiellt farliga platser och människor undviks. Kvinnor använder sig av ett större antal strategier än män för att minska risken att

utsättas för brott. Det finns inga siffror men antagligen minskar strategierna antalet begångna överfall.⁴⁶

En tvåbarnsmor beskrev vad hon gjorde för att stilla sin rädsla och oro: Hon undviker att röra sig ute efter mörkrets inbrott. Hon planerar sitt vägval. Hennes egen mamma bär med sig ett larm och hon har funderat på att skaffa ett till sig själv. Hon tänker på vad hon har på sig, ska hon till exempel på fest och tänkt att ha kjol och skor med klackar har hon med sig ombyte och byter till lågskor och byxor när hon ska hem. Hennes dotter får inte bära någon utmanande klädsel. Om hennes tonårige son ska ut måste han alltid ta med sig mobilen och se till att den är laddad och att han har pengar på kontantkortet. Medan jag sitter där och lyssnar på moderns redogörelse för de knep hon använder och hennes rädsla känner jag att jag blir mer och mer upprörd över att människor har det såhär. Är verkligen Sverige såhär otryggt? Och vad kan vi göra för att skapa ett samhälle där människor känner sig trygga?

Vilken är synen på trygghet i den pågående massmediala debatten?

I trygghetssammanhang har media och offentliga organisationer en viktig roll som opinionsbildare. Ofta handlar otrygghet om rädslan för att bli utsatt för brott eller att bli skadad. Alla har olika benägenhet att utveckla rädsla. Det handlar bland annat om vad man har blivit utsatt för tidigare i livet. Rädslan "smittas" också. Vi behöver inte själva ha varit med om något otäckt för att känna otrygghet. Det kan räcka med att någon berättar om något farligt och hotfullt. Man kan få uppfattningen att det är medias uppgift är att föra ut budskapet om hur farligt allting är. Tom Bark, driftingenjör på Linköpings kommun, menar att media förmedlar en överdriven bild av brottsläget och att folk får uppfattningen att antalet brott som begås i dag är fler i jämförelse med tidigare trots att brottsbilden statistiskt ligger på samma nivå. Det har att göra med en snabbare nyhetsförmedling och att dagens samhälle innefattar fler kulturella bakgrunder. Det har bidragit

46

Kristina Dunker (2007), *Förändring av rädslans rum med trygghetsskapande*. Examensarbete vid institutionen för stad och land. SLU, Uppsala

till ett förändrat samhälle och folkhemsbild som tillsammans med en ekonomisk nedgång givit grogrunden till den ökade otryggheten i vårt samhälle.

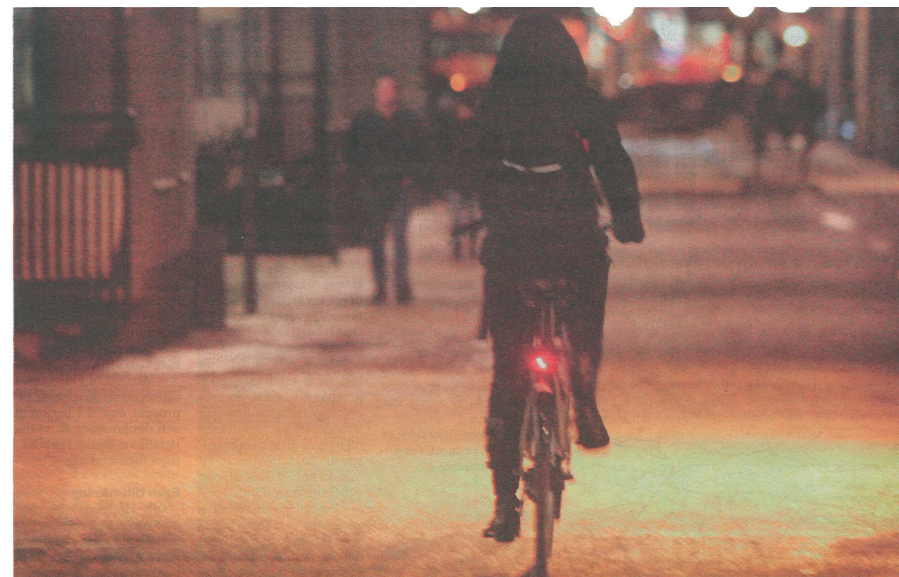
Medierna påverkar oss och vi tar åt oss av informationsflödet och värderingar och ställningstaganden konstrueras. Medierna har ett stort inflytande på de allmänna åsikterna och därmed på vår upplevda trygghetskänsla. Irene Molina berättar om den segregerade problemförorten. Hon beskriver massmedierna som effektiva diskursförmedlare och även diskursskapande aktörer som allt sedan miljonprogramsförorternas uppförande genom en kontinuerlig stigmatiseringsprocess givit dessa områden ett allmänt dåligt rykte. Från mitten utav 1990-talet tycker hon sig se en förändring i representationen av miljonprogrammet.

Med stöd i kulturrasismen har medierna börjat att använda sig av en rad associoner som påminner om kolonialismens sätt att referera till "dom andra" i form av både människor och platser.⁴⁷

Hon menar vidare:

Det finns några av massmedierna ofta besökta områden, vars namn det räcker med att uttala för att vem som helst ska associera till hela den uppsättning av bilder som de omgetts av. Dessa bilder i form av fotografier och beskrivningar reducerar områdena till platser för kriminalitet, konflikter, stökighet etc. Människorna särskilt ungdomarna, beskrivs i termer av gäng och invandrargrupper och de står inte och pratar utan "hänger". Sådana representationer får i sin tur, genom olika handlingar inbegripna i vardagslivets rasistiska praxis, konsekvenser för den segregation som mäts och uppenbaras i det sociorumsliga fält som representrats tidigare.⁴⁸

Molina är inte den enda som märkt en förändring i den massmediala hanteringen av frågor som rör trygghet. Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare beskriver bland annat hur media under 1990-talet förmedlat en bild där våldet på gator och torg ökar och blir alltmer brutalt.

Hälften av de yngre kvinnorna i länet avstår i bland från att gå ut ensamma av rädsla för att bli överfallna. Våld och rädsla för våld är ett folkhälsoproblem och leder till stora samhällskostnader, anser forskare vid Folkhälsovetenskapligt centrum inom östgötalandet.

BILD: MIKAEL SVENSSON

80 400 östgötar är rädda för att gå ut ensamma

LINKÖPING

Var femte östgöte avstår ofta, eller ibland, från att gå ut ensam. De är rädda för att bli överfallna eller rånade.

Folkhälsovetenskapligt centrum i Östergötland ställde tre frågor till ett statistiskt urval östgötar i åldrarna 16–84 år.

► Händer det att du avstår från att gå ut ensam på grund av rädsla för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad?

► Har du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för hot eller hotelser

om våld så att du blivit rädd? ► Har du under de senaste 12 månaderna varit utsatt för fysiskt våld?

Gör man svaren gällande för länets hela befolkning så avstår 80 400 östgötar ofta eller ibland från att gå ut ensamma på grund av rädsla för att bli överfallna, rånade eller på annat sätt ofredade. 13 700 personer har utsatts för hot eller hotelser om våld och 11 550 har utsatts för fysiskt våld under det senaste året.

Ungefärliga tredjedelar av dem som är utsatta för våld anger att våldet främst skett på allmän plats/på nöjesställe, arbetsplatsen eller i skolan.

Personerna i de här tre

grupperna har en sämre fysisk och psykisk hälsa än andra. Det kan yttas sig som bland annat värk i skuldror, nacke eller axlar, som ryggsmärter, nedsatt psykiskt välbefinnande, ångslan eller trötthet.

Unga kvinnor avstår ofta

De använder också läkemedel i större utsträckning och söker också vård oftare. De har också ekonomiska svårigheter som problem med att betala löpande utgifter som till exempel hyra, elräkningar och försäkringar.

Så många som nära hälften av länets yngre kvinnor (16–29 år) avstår ofta eller ibland från att gå ut efter-

som de är rädda för att bli överfallna. Bland männen i samma åldersgrupp är det bara fyra procent som drar sig för att gå ut ensamma. Men med ökande ålder ökar också rädslan bland männen även om siffran i den äldsta åldersgruppen (65–84) bara når cirka 13 procent.

Utsatt – ofta berusad

Bland de unga som utsatts för hot eller våld säger

nära hälften att de övervägrar att ta sitt liv och en femtedel har försökt att göra det. Det finns ett tydligt samband i den yngsta åldersgruppen (16–29 år) mellan att ha varit utsatt för våld och att ofta dricka sig berusad.

HANS TILLBERG

013-28 01 53

hans.tillberg@corren.se

Är du rädd för att bli överfallen?

Diskutera på Corren.se

SA GJORDES UNDERSÖKNINGEN

► Den nationella enkäten skickades ut till 4 842 personer i åldrarna 16–84 år.

► Totalt svarade 2 845 personer i Östergötland den na-

tionella enkäten, svarsfrekvensen uppgår till 59 procent.

► Källa: Folkhälsovetenskapligt centrum

Fig 11. Ett exempel på massmedial skrämselpropaganda. Artikeln publicerades i Östgöta Correspondenten den 8 januari 2009.

⁴⁷ Irene Molina (2005), *Miljonprogrammet och förortens rasifiering, Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. (red) Wessel, Tunström, Bradley. Kristianstad. s.111

⁴⁸ ibid s.111-112

Det är dock inte självklart att våldet i samhället ökat eller ändrat karaktär, vilket i många debatter framställs som ett faktum. Det utrymme som våldsbrott fått i massmedia och i den offentliga debatten är dock betydligt större än vad förändringarna i brottsstatistiken ger underlag för. Det handlar snarare om att ett tidigare existerande problem ges större offentlig uppmärksamhet.⁴⁹

Fig 12. Som en följd av den massmediala hanteringen av brott skapas en bild av att våld och kriminalitet ökar i samhället.

I en enkät med frågor rörande upplevelser av trygghet och trygghetsskapande frågade jag hösten 2007 Carina Listerborn vilka konsekvenser medias roll som opinionsbildare haft på den upplevda tryggheten hos allmänheten? Listerborn svarade att media i vårt mediacentrerade samhälle har en stor roll som opinionsbildare för den upplevda tryggheten hos allmänheten. Tyvärr menar hon innebär nyhetsrapportering ofta förenklade sammanfattningar av de komplicerade brott som sker. Likaså är de sällsynta och spektakulära brotten de mest omskrivna (sex och religion och kändisar säljer bäst). Nyanserade debatter förekommer, men mer sällan.

Det är Listerborns uppfattning att media till stor del skrämmar upp medborgarna, och även ifall många tidningar idag försöker hålla en köns- och etnicitetsneutral ton, så skiner grundläggande värderingar igenom i hur de rapporterar och vad de rapporterar.

Irene Molinas resonemang om miljonförortens segregationsprocess är bara ett exempel på hur media konstruerar och förmedlar en bild av otrygga miljöer och samtidigt gör vanliga människor till potentiella gärningsmän och ordningsstörare. En bild som allmänheten blir så van vid att den blir en sanning varpå vilken vi bygger våra värderingar. Jag anser därför att det är viktigt att vi lär oss att medvetandegöra våra värderingar och kritiskt granska de fakta som vi bygger dem på.

En annan fråga i det här sammanhanget är om medierna kan bidra i det trygghetsskapande arbetet? Frågan berörs endast ytligt inom ramen för mitt examensarbete, men är viktig och borde studeras mer djupgående. I kraft av en stor och inflytelserik opinionsbildare skulle media kunna bli ett redskap för ökad trygghet. Media skulle enligt Listerborn kunna bidra till att öka förståelsen mellan grupper och problematisera trygghetsdiskussionen lite mer. "Nu framförs en bild på nyhetssidorna och en annan kan man möjligen kan finna på kultursidorna. Självklart skulle det vara bra med en rapportering kring goda exempel, men en sådan rapportering sker redan till viss del" tillägger Listerborn.⁵⁰ En utveckling där media på ett positivt sätt bidrar i trygghetsarbetet skulle enligt Listerborn främjas genom ökad kunskap bland journalister.

Vilka är de främsta otrygga miljöerna och varför?

Några av de miljöer och platser där otryggheten i vårt samhälle etablerat sig är i förortsmiljöer, i miljonprogramsområden byggda under 1960- och 70-talen. Tillsammans med parker och grönområden har dessa områden kommit att bli sinnesbilden för otrygga miljöer besudlade med de attribut som sägs karaktärisera otrygga miljöer. Miljonprogramsområdena är ofta storskaliga med miljöer som brister i synlighet och variation, otydliga grän-

49 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Våldet och tryggheten i staden*, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund s.53

50 Carina Listerborn (2007), Skriftligt svar på trygghetsenkät, se bilaga 2.

ser mellan privat och offentligt. Detta kan anses skapa osäkerhet och bidra till försämrade orienterbarhet, anonymitet och låg social kontroll. I många av områdena finns stora grönområden med tät vegetation och bristfällig belysning. Enligt Irené Molina beskrevs miljonprogrammet redan från uppförandet ofta som ett problem. Med tiden har förorterna kommit att utmål原因as som otrygga miljöer en utveckling som visat sig svår att bryta. Förutom en stigmatisering av såväl social som fysisk miljö talar Molina om en parallell utveckling i form av en sexualisering av platser och människor i förorten. Sexualiseringen resulterar bland annat i föreställningar om förorter som mansdominerade områden där kvinnorna är passiva och förtryckta och männen är patriarkala och ojämställda. Sådana föreställningar inskränker invånarnas personligheter till att omfatta sexuell dragningskraft. Enligt Molina är den kombinerade rasifieringen och negativa sexualisering som vi idag ser av miljonprogramsområdena en del av en ond cirkel som gör att segregationen bibehålls. Molina förklarar orsakerna bakom förortens segregation på följande sätt:

Det finns två mäktiga aktörer i skapandet av segregation enligt modellen stadens rasifiering å ena sidan bostadspolitiken och stadsplaneringen och å andra sidan massmedierna. Den första nivån av rumslig separation i de svenska städerna är skapad just av bostadspolitiska instrument, framförallt uttryckt i den fysiska separationen mellan de tre dominerande upplåtelseformerna – hyresrätt, bostadsrätt och äganderätt. Dessa tre former är inte bara skilda åt i rummet utan också representerade av olika typer av byggnader och hustyper. Uppdelningen av bostadsområden längs kategorierna klass och etnicitet har blivit praktiskt taget permanentad av denna bostadsmarknadsstruktur.⁵¹

Politiker och myndigheter kan beskyllas för att ha accepterat marknadens villkor utan att försöka finna politiska instrument för en annorlunda fördelning av stadsrummet, skriver Molina. Hon menar att allsidig social sammansättning är en förutsättning för att komma till rätta med segregationen, minska de sociala problemen och skapa trygghet i svenska städer. Den uttalade målsättningen måste därför vara att blanda olika befolkningsgrupper i bostadsområdena. För det krävs att de tre dominerande upplåtelseformerna är tillgängliga i samtliga områden.

I boken *Bor vi i samma stad?* speglar Mats Franzén skillnaderna mellan förort och innerstad. Situationen i de båda stadsdelarna står i stark kontrast till varandra. I innerstaden har gentrifieraren funnit en spännande och kreativ plats med en blandning av bostäder och verksamheter. Enligt Franzén blev urbaniteten Innerstadens främsta symbol, vars liv aldrig stannar upp, där människor oavbrutet korsar varandras vägar och möjligheten till ett oväntat möte alltid finns närvarande. Innerstaden besitter därmed alla de attraktiva egenskaper som förorten sägs sakna.

Denna glorifiering av innerstaden tycker jag tydligt förklarar varför den, trots att brottsstatistiken klart och tydligt visar att flest brott begås här, upplevs som en tryggare miljö än förorten. Innerstadens uppbyggnad, dess förskönande beskrivelser och fördelaktiga rykte gör att den allmänna uppfattningen trots negativa inslag förblir positiv.

Det är inte bara segregerade förortsområden som utpekade som otrygga miljöer. Även parker och grönområden, oavsett var i staden de är belägna, uppfattas ofta som otrygga platser. På grund av parkens utformning ges här fler tillfällen för en potentiell gärningsman att begå brott. För att lösa problemet menar många att parken bör "städas", varje busksnår klippas ner, belysningen vridas på för fullt och tillhåll för alkoholister, uteliggare och stökiga ungdomsgäng på ett eller annat sätt omgestaltas så de oönskade brukarna försvinner. Likt miljonprogramsområdena har parkens del i stadsbilden allt sedan början problematiserats. Detta kommenteras bland annat av Dan Hallemar i artikeln *Varning för park:*

När man i Sverige under början av förra seklet anlade folkparker så fick det ofta ske utanför samhällsgränserna, detta för att parken som samlingsplats ansågs kunna utgöra ett hot mot den givna ordningen. Även idag kan parken sägas utgöra ett hot mot ordningen, eller kanske framför allt på kravet på genomsiktighet och överblick.⁵²

Men hur långt kan vi gå i säkrandet av parkerna? Den frågan ställer sig Hallemar, och han svarar själv på frågan:

---

51 Irene Molina (2005), *Miljonprogrammet och förortens rasifiering, Bor vi i samma stad? Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*. (red) Wessel, Tunström, Bradley. Kristianstad. s.109
52 Dan Hallemar (2000), *Varning för park*. Tidskriften Area nr 3. s.20

Parker finns till för att förlusta. Egentligen ganska onyttiga, i en fullständigt nyttobetnad värld. Men förklarar sitt berättigande just därför. Parkens styrka har kanske alltid varit att den inte inrättats efter att vara praktisk (även om idén bakom har varit det, ohälsa hos befolkningen etc).⁵³

Hallemar menar att vi måste vi tillåta delar av parkmiljöerna att vara oöverskådliga, organiskt gestaltade och oöverskådliga. Det som kan ses som otryggt kan samtidigt vara det som skapar den spänning som krävs för att parker ska förbli inspirerande inslag i stadsmiljön.

Fig 13. Låt oss våga skapa varierade platser som bjuder på förtjusande och "lagom" skrämmande upplevelser.

Parker och enhetliga bostadsenklaver är exempel på strukturerande stadselement som kan integrera och separera olika delar av staden. Den ena plats för rekreation den andra avsedd för boende därtill kommer industriområden och externa köpcentrum där man arbetar respektive handlar. Enligt Listerborn blir en av följderna av vårt funktionsuppdelade samhälle att olika områden töms på folk vid olika tidpunkter på dygnet. De obefolkade områdena bidrar till att skapa fler brottstillfällen och ökad otrygghet.⁵⁴

Funktionsuppdelningen ger inte bara upphov till en dygnsrelaterat nyttjandegrad, fler brottstillfällen och segregation mellan områden som tidigare nämnts utan begränsar även rörelse och kommunikation mellan stadens olika delar, minskar möjligheten till mänskliga möten och skapar ytor av identitetslöst ingenmansland. Tillsammans ger dessa efterverkningar av det funktionsuppdelade samhället stöd för min slutsats att funktionsindelning formar otrygga miljöer.

Bidrar social och situationell brottsprevention till ett tryggare samhälle?

Brottsförebyggande arbete eller brottsprevention delas upp i social brottsprevention, som går ut på att minska antalet motiverade gärningsmän och situationell brottsprevention som går ut på att minska antalet tillfällen till brott (tillgängliga brottsobjekt/offer).⁵⁵

De amerikanska kriminologerna Lawrence Cohen och Marcus Felson arbetade under ett antal år med att utveckla en teori för brottsprevention. Deras Routine Activity Theory (RAT) är en av huvudteorierna bakom "environmental criminology".⁵⁶ Enligt Cohen och Felsons RAT teori krävs följande tre omständigheter för att ett brott skall kunna begås:

53 Dan Hallemar (2000), *Varning för park*. Tidskriften Area nr 3. s.20

54 Carina Listerborn, Eva Holm (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädsans platser?* Stadsbyggnadskontoret. Göteborg.

55 BRÅ, Boverket, Rikspolisstyrelsen, (red) Mårten Törnkvist, (2002) *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet*. Stockholm.

56 Tillgänglig: <<http://www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/learningzone/rat.htm>> [2008-03-24]

1. En motiverad gärningsman
2. Ett tillgängligt brottsobjekt/offer
3. Frånvaro av kapabla väktare

Social brottsprevention innebär att man vidtar åtgärder, ofta långsiktiga, för att påverka en persons benägenhet att begå brott. Det är främst under barn- och ungdomsåren som social brottspreventionen anses ha effekt. Det kan till exempel vara åtgärder som syftar till att öka självkontrollen och stärka de sociala banden till det "konventionella" samhället. Ju starkare banden är, desto mindre är risken att ungdomarna väljer en kriminell karriär som fortsätter upp i vuxen ålder.⁵⁷

Situationell brottsprevention handlar om att försvåra genomförandet av brott på en plats eller situation. Exempel på situationell brottsprevention är skalskydd, kodlås, porttelefoner, kameraövervakning, minskad hantering av kontanter etc. En annan typ är åtgärder som ökar den informella kontrollen som att placera en parkering eller en offentlig mötesplats så att den kan överblickas från intilliggande byggnader. Situationellt brottspreventiva åtgärder kritiseras ibland för att vara omfördelande, med det menas att brottsligheten inte försvinner utan flyttas till andra platser eller tider. Motsatsen sker när brottsförebyggande åtgärder får positiva effekter på platser, brott eller tider som inte avsetts, detta kallas spridning.⁵⁸

Situationell brottsprevention kan delas in i följande typer av åtgärder:

- försvåra genomförandet av brottsliga gärningar
- öka risken för upptäckt av brott
- reducera lönsamheten av brott

En stor del av den situationella brottsprevention handlar om att öka antalet "vakande ögon" i samhället och möjligheterna för dessa att upptäcka brott.⁵⁹ Eller åtminstone ge ett intryck av att risken för upptäckt är stor. Även om man kan tro att en minskning av antalet begångna brott borde medföra ökad trygghet så finns det undersökningar som visar att den faktiska brottsligheten inte är direkt knuten till upplevd trygghet. Det är därför viktigt att poängtera att det existerar en skillnad mellan faktiskt säkerhet och upplevd trygghet.

*"Att förebygga otrygghet blir därför något helt annat än att förebygga brott"*⁶⁰

som Catharina Tarras- Wahlberg uttryckte sig i ett yttrande från regionkommittén angående Brottslighet och säkerhet i städerna. Men hur bör ett framgångsrikt trygghetsskapande arbete utformas?

Hur bör trygghetsarbetet utformas?

För att besvara frågan börjar jag att söka information hos BRÅ, brottsförebyggande rådet, som har mångårig erfarenhet av såväl brottsförebyggande som trygghetsskapande arbete i Sverige. BRÅ har publicerat en rad skrifter med teoretisk information om trygghetsskapande. Jag finner till exempel en serie handböcker med goda råd för hur ett lyckat trygghetsarbete bör läggas upp.

Om det trygghetsskapande arbetet ska bli dokumenterat framgångsrikt är det nödvändigt att det baseras på kunskap. Kartläggning av såväl problem i den fysiska miljön som de resurser som finns tillgängliga, är ett sätt att skaffa sig den kunskap som behövs. Att skapa en gemensam problembild utgör en god start för diskutera det fortsatta trygghetsarbetet.⁶¹

Ett problemorienterat trygghetsskapande arbete bör enligt BRÅ utformas som följer:

1. Formulera en målsättning med verksamheten.
2. Sätt in resurser där de bäst behövs.
3. Att utvärdera effekter av en åtgärd.⁶²

I en problemorienterad modell återkopplas resultaten av en utvärderad åtgärd till de tidigare stegen i modellen så att arbetet hela tiden utvecklas

57 BRÅ, Boverket, Rikspolisstyrelsen (2002), *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet*. (red) Mårten Törnkvist, Stockholm.

58 Erik Grevholm (2000), *Brottsförebyggande åtgärder i praktiken, lokalt brottsförebyggande arbete idéskrift nr 3* BRÅ, Stockholm.

59 BRÅ, Boverket, Rikspolisstyrelsen (2002), *Bebyggelseinriktade åtgärder mot brott och otrygghet*. (red) Mårten Törnkvist, Stockholm

60 Catharina Tarras-Wahlberg (1999), *Brottslighet och säkerhet i städerna*. Yttrande från regionskommittén av den 18 november 1999, (COM 4-015)61 Erik Grevholm, Titti Hasselrot, Jan Andersson (red.) (1999), *Kartläggning, problemanalys & prioriteringar, lokalt brottsförebyggande arbete idéskrift nr 2* Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

62 ibid s. 7-8.

och lär sig utav det arbete som genomförts tidigare, kartläggning, problemanalys och genomförande. En utvärdering är inte ett slutgiltigt utlåtande, utan som en del i av en ständig kunskaps- och utvecklingsprocess. Enligt BRÅ's handboks serie är det nödvändigt att man i större utsträckning lär sig av de lokala brottsförebyggande verksamheter som genomförts både nationellt och internationellt. Alltför många initiativ uppmärksammas aldrig och glöms bort eftersom de inte dokumenterats. Om mer energi lades på dokumentation och utvärdering samt spridning av resultat skulle arbetet bli mer framgångsrikt. Det händer ofta att erfarenheterna av lokala brottsförebyggande insatser glöms bort eftersom de inte dokumenterats. Bara genom att gå tillbaka, och lära sig av det arbete som tidigare genomförts kan man dra lärdom och utvecklas vilket ger förutsättningar för det lokala trygghetsarbetet att förbättras.⁶³

Utifrån den bild som framträder kan grundläggande prioriteringar göras, det vill säga man kan peka ut vilka områden och platser som ska bearbetas och vilken typ av åtgärd som passar situationen. Prioriteringar, problembild och eventuellt åtgärdsförslag sammanställs lämpligen i ett program för trygghetsskapande åtgärder. Om programmet ska fungera som ett kommunalt policy- åtgärdsdokument bör det förankras genom att det antas av kommunpolitikerna i teknik- och samhällsbyggnadsnämnden. Programmet bör också göras tillgängligt för alla kommuninvånare.

Hur är trygghetsarbetet utformat internationellt?

Hur problemet med otrygghet och brott än angrips går trygghetsskapande och brottsförebyggande hand i hand. Variationer i samhällsstruktur och politisk styrning får konsekvenser för vilka metoder som brukas och hur arbetet för en tryggare miljö kommer att organiseras i olika länder.

Carina Listerborn har bland annat studerat trygghetsarbetets organisation och utförande på internationell nivå. I *Om rätten att slippa skyddas från* 2000 skriver hon att gemensamt för Danmark, Sverige och Norge är att vi har nationella brottspreventiva råd fristående från polisen, men med nära samarbete med polis. I Frankrike finns en nationell brottsförebyggande organisation som aktivt stödjer initierandet av lokala råd. Inriktningarna i de

franska projekten är breda med såväl psykologiska, sociala, ekonomiska som bebyggelseinriktade perspektiv. I England dominerar de fysiska situationella åtgärderna. Tekniska lösningar och videokameror är där vanliga trygghetsskapande åtgärder. Vi lämnar Europa för att syna trygghetsarbetet i det stora landet i väst.

New York-modellen

I New York infördes under 1990-talet den brottsförebyggande politik som brukar kallas för "New York-modellen" eller "nolltolerans".

Genom att polisen kompromisslöst ingriper även vid minsta brottsliga beteende oberoende av brottslighetens orsaker, har man minskat antalet mord drastiskt. Modellen har utarbetats utifrån teorin att ett tidigt ingripande mot urbant förfall, ordningsstörningar och småbrott hindrar att det leder vidare till grov brottslighet. Därför bör en ordnad och städad stadsmiljö eftersträvas. Inom New York-modellen förespråkas fotpatrullerande poliser och snabba ingripanden mot ordningsstöranden. Parallellt med införandet av polisens nolltoleransmodell har också en allmän upprustning av New York City skett.⁶⁴

Antalet grova brott har sjunkit dramatsikt i New York City. Nedgången har tillsammans med uppfräschningen av staden lett till att den blivit tryggare, åtminstone för en del tillägger Listerborn. Det är främst bland medelklassen som åtgärderna resulterat i ökad trygghet. New York modellen har kritiserats för att vara rasistisk och inbjuda till ökat polisivåld. Det finns exempel som visar att det för vissa grupper räcker med att se "fel" ut för att underkastas kontroll. Dessutom har flera fall av polisbrutalitet uppmärksamats som en följd av ökade befogenheter för hårda polisiära ingripanden. Den del av New York-modellen som utgår från idén att förebygga brott genom att eftersträva en välvårdad miljö är positiv anser Listerborn.

63 Ann-Marie Begler (red.) (2000), *Brottsförebyggande åtgärder i praktiken, lokalt brottsförebyggande arbete idéskrift nr 3* Brottsförebyggande rådet, Stockholm.

64 Carina Listerborn (2000), *Om rätten att slippa skyddas*. Göteborg. För Stadsbyggnadskontoret. Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg.

Toronto-modellen

I Kanada är metoderna för att uppnå en trygg miljö helt skilda från dem i grannlandet. I Toronto har man i drygt tjugo år prioriterat brottsförebyggande arbete. Arbetet med trygghetsfrågor har blivit en del av stadens kännetecken. Torontomodellen utgår från social jämställdhet och har som mål att öka den allmänna kunskapen om maktrelationer i samhället samt skapa större tillit mellan människor.

I The Safe City Report presenterades 37 rekommendationer med konkreta råd om hur våld mot kvinnor kan motarbetas. Myndigheter, kvinnogrupper och medborgarorganisationer hade arbetat sida vid sida och de flesta åtgärdsförslagen har kommit från brukarna, dvs. från dem som visste hur platserna upplevdes. Frågorna om trygghet, menar förespråkarna för Torontomodellen, går inte att avgränsa till en enkelt formulerad arbetsuppgift. Arbetet måste spänna över olika ansvarsområden och kräver ett stort engagemang från medborgarna.⁶⁵

I Torontos program Safe City Safer fokuserar trygghetsarbetet på sociala insatser i 13 resurssvaga områden. Det rör sig om stöd åt familjer med ensamstående föräldrar, antivåldskampanjer samt arbets- och utvecklingsmöjligheter för ungdomar. Samarbete mellan kommunal och privat sektor är nyckeln till en bred och framgångsrik satsning i social infrastruktur menar man i Toronto. Utbildningsmöjligheter, arbetstillfällen och en lön som går att leva på inger stabilitet och respekt till individer, familjer och samhällen - och stödjer en stark social infrastruktur vilket är grunden för utvecklingen av en stor och säker stad.⁶⁶

Torontos trygghetsarbete är inspirerande, en god förebild och en positiv motpol till de tekniska och isolerande trygghetsskapande metoder som används i England respektive USA.

Hurdan är då situationen i Sverige? Vilka trygghetsskapande åtgärder utnyttjas? Har de önskat resultat på upplevelsen av trygghet? Och vilka konsekvenser får det trygghetsskapande arbetet på utformningen av våra offentliga rum?

Både i Sverige och internationellt bedrivs många projekt med syfte att skapa tryggare miljöer. Det är vanligt att många initiativ varken uppmärksammas eller utvärderas, istället glöms de bort. Det finns stora förtjänster att vinna genom att studera och utvärdera genomförda projekt, varför mer tid skulle ägnas åt dokumentation och utvärdering.

Fig 14. Torontos trygghetsprogram, Safecitysafer är genomtänkt och långsiktigt. I en tillbakablick i slutet av 2007 presenteras de åtgärder som genomförts under året. Återkopplingen till allmänheten spelar en stor roll i arbetet, som med sociala insatser syftar till att försäkra medborgarna om att de har möjligheter att nå sin fulla potential.

65 Carina Listerborn (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädsans platser?* Projektledare Eva Holm Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

66 Safe City Safer, Tillgänglig: <http://www.Toronto.ca/community_safety> [2008-12-04]

Åtgärder och principer

Med vilka åtgärder skapas trygghet i den fysiska miljön?

Trygghetsskapande är i mångt och mycket trivselskapande i såväl fysisk som social miljö. Ser man till stadsplaneringen handlar trygghetsskapande oftast om att skapa miljöer som människor trivs i och kan vistas i utan att känna obehag. Kraven på samhället att erbjuda trygga miljöer har på senare år blivit allt starkare och tydligt formulerade. Det gäller att så snabbt som möjligt sätta in resurser för att bryta den negativa trygghetstrend som sprider sig bland allmänheten.

Jag har tidigare försökt ta reda på vad som är utmärkande för en otrygg miljö och funnit att många platser som upplevs otrygga blir det främst efter mörkrets inbrott. Det beror på ofta på att de är folktomma eller befolkade av människor som av en eller annan anledning kan misstänkas ha en brits-tande respekt för samhällets regler, har en bristfällig belysning, skymmande växtlighet, eftersatt skötsel. Otryggheten kan också bero på brister i själva stadsplanestrukturen. En genomtänkt arkitektur bidrar till upplevelsen av säkerhet på allmänna platser. Åtgärder för ökad trygghet som omfattar förändringar av planstrukturen är både kostsamma och komplicerade och därför relativt sällsynta. De allra vanligaste åtgärderna för att skapa tryggare och trivsammare miljöer utgörs av enklare förvaltningsinsatser. Det handlar om förbättrad belysning samt att buskar och träd beskärs för att ta fram invuxna belysningsarmaturer och öka genomsiktligheten.

Trygghet med ljus

Att använda ljus är en av grundprinciperna för att skapa en trygg miljö.

Med hjälp av belysning kan man få volymer, avstånd och proportioner att framträda, vilket gör det lättare att orientera sig i rummet och skapa en bra och tydlig rumslighet. Det går att belysa och uppmärksamma landmärken som kan förstärka riktningar och underlätta orienteringen i staden. Det går även att med belysning påverka rörelsemönster genom att belysa en gångväg från punkt A till B och samtidigt låta andra vägar med samma mål vara mörka. Detta kan påverka fler människor att välja den väg som är mest upplyst vilket leder till ökad social kontroll.⁶⁷

Birgitta Andersson, genusforskare vid Lunds Universitet är övertygad om att belysningens utformning spelar en stor roll för hur trygga vi känner oss.

"Det finns en tradition hos oss där man lyser upp individen samtidigt som omgivningen förblir mörk, något som orsakar onödig rädsla och oro. Exempelvis är gångtunnlar ofta upplysta inuti medan omgivningen är becksvar på natten".⁶⁸

Eftersom just mörker och oförmågan att uppfatta sin omgivning är en av de största orsakerna till oro och rädsla tror Andersson att bättre belysning på offentliga platser skulle få många kvinnor, och även män, att känna sig tryggare.

"Det är utomordentligt att man försöker arbeta med belysning för att skapa trygghet. Att utveckla belysningen är bra och viktigt – man provar ju olika lösningar för säkerhet på våra vägar, varför ska man inte arbeta med belysning på samma sätt?".⁶⁹

Fig. 15 Ibland räcker det inte med att en plats är upplyst, lättorienterat och tillgänglig för att den ska upplevas trygg. Platsen på bilden kan trots att den uppfyller dessa tre upplevas som skrämmande då den är glest befolkad och därmed saknar naturliga övervakare. Målet bör därför vara att skapa väl upplysta och frekvent använda gångstråk.

67 Kristina Dunker (2007), *Förändring av rädlans rum med trygghetsskapande*. Examensarbete vid Institutionen för Stad och Land. SLU. Ultuna.

68 Birgitta Andersson (2007), *Kvinnors otrygghet och Belysning*. Fortum. Stockholm. Chalmers Tekniska Högskola. Göteborg. s.95

69 ibid s.95

Hur arbetar man som ljusdesigner för att skapa trygga miljöer? Jag ställer frågan till Charlotta Mattsson, legitimerad ljusdesigner hemmahörande i Linköping. Hon svarar:

”Genom att placera rätt armatur på rätt plats. Anpassa ljusnivåerna till omgivningen. Minimera risken för bländning. Med en varierad ljussättning som är både spännande och stämningsfull skapas en trivsamt miljö som människor bryr sig om.” Mattsson anser att medvetenheten om hur man ska använda allmänljus för att få ett bra grundljus ökat i takt med att belysning blivit ett allt populärare instrument för att skapa trygghet. ”Man anpassar ljusnivåerna och tar hänsyn till ljusets förmåga att ge en korrekt färgåtergivning. I utsatta lägen använder man sig av slagfåligare armaturer samt att de placeras så att det är svårt att komma åt. ”Att använda ljus är en vanlig metod för att skapa en trygg miljö men ibland kan det vara lika effektivt att möblera om. Det gäller att arbeta för en välfungerande helhet när man ska skapa en trygg miljö” säger Mattsson. Tillsist berättar hon att en risk med förbättrad belysning är att den inger falsk trygghet. ”En upplyst miljö innebär inte några som helst garantier om säkerhet mot brott”.⁷⁰

Fig. 16 Exempel på en g/c-tunnel där man arbetat med ljusa tåliga material, god genom-sikt och en vacker ljusgestaltning för ett lyckat resultat. Armaturerna är avbländade och placerade så att de är svåra att vanalisera. Ryd, Linköping.

Fig. 17 Julfint i den vinteravstängda fontänen! Ljusdekorationen skapar stämning och upplevelse i St. Larsparken, Linköping.

Fig. 18 Tillfällig ljusinstallation med effektiv skuggverkan, Novemberljus 2007, Linköping. Novemberljus är en årlig ljusfestival som lockar ut människor att upptäcka staden under årets mörkaste tid. Evenemanget bidrar till trivsel trygghet och hälsa.

Fig. 19 Genom att belysa t.ex. ett träd kan en vacker effekt med naturlig årstidsvariation ge platsen där det står en ny dimension då det blivit mörkt.

Överblickbarhet, orienterbarhet och aktivitet

Förutom god belysning är undvikande av trafikseparerande element som gång- och cykeltunnlar och andra svåröverskådliga platser positivt ur trygghetssynpunkt. En enkel, tydlig och upprepande stadsplanestruktur, där man vet vart vägarna leder underlättar orienterbarheten och staden upplevs därmed tryggare. En ökad funktionsblandning kan leda till en ökad aktivitetsgrad i ödsliga områden. En tydlig uppdelning mellan offentliga, halvoffentliga och privata rum är fördelaktigt för trygghetsupplevelsen. Ju fler olikheter, intryck, idéer och människor som kan samsas, desto mer stimulerande blir staden.

Med enbart säkerheten för ögonen är det lätt att sinnligheten och spänningen i staden skräms på flykten.⁷¹

En stad måste kännas både säker och spännande på samma gång för att fungera bra. En enförmig miljö ger dålig stimulans till våra sinnen och blir tråkig. Blir tristessen för stor kommer tryggheten att ha svårt att infinna sig. Så länge som det finns trygga, lika långa vägalternativ så bör motsatser

uppmuntras för att ge staden själ. En stad som lockar mycket folk att röra sig utomhus under stora delar av dygnet blir trygg genom en stor social kontroll.⁷²

Helena Persson tar i sitt examensarbete upp trygghetsupplevelser som en följd av positiva minnen och känslor av tillhörighet till en plats. Glada minnen och tillhörighet kan åstadkommas på flera sätt. Persson nämner exempelvis att särskilda aktiviteter och evenemang som ett sätt att skapa positiva minnen av platsen och att tydliga namn associerar till den.⁷³ Dan Hallemar är inne på samma spår när han nämner återinförandet av aktiviteten i parken som åtgärd för att göra våra parker tryggare och säkrare.⁷⁴

Tidigare i den här rapporten framkom att upplevelsen av otrygghet är individuell och att vad som är en trygg miljö uppfattas olika av olika människor. I planeringen av den fysiska miljön måste människors olika uppfattningar beaktas. Genom att designa olika typer av platser avsedda för olika aktiviteter skapas en stad som tilltalar och är tillgänglig för alla dess invånare.⁷⁵

Platsernas utformning och aktivitetsutbud bör locka alla intressegrupper att utnyttja och dela det offentliga rummet. För att bättre säkerhetsställa allmänhetens intressen i utformningen av vår gemensamma omgivning rekommenderas deltagandeplanering. I ett historiskt perspektiv har få kvinnor varit delaktiga i stadsplaneringen vilket bidragit till att staden inte kommit att anpassas efter kvinnors liv. Resultatet har blivit att stadens utformning i stället visat sig försvåra kvinnors liv och rörelser. Med deltagandeplanering kan alla medborgarnas erfarenheter införlivas i planeringen. Städerna blir bättre anpassade till invånarnas vardag och uppfyller i högre grad deras behov.

71 Katarina Dahlgren (2002), *På vakt för spänningen*. Tidskriften Area nr. 3. s.14

72 ibid

73 Helena Persson (2007), *Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*. Examensarbete vid institutionen för stad och land. SLU, Ultuna.

74 Dan Hallemar (2000), *Varning för park*. Tidskriften Area nr 3

75 Carina Listerborn, Eva Holm (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädsans platser?* Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

75 Peter Viveland (2007), samtal

Genom frågeformulär och undersökningar kan allmänhetens åsikter registreras och inkorporeras i uppbyggnaden av trygga städer. I ett flertal trygghetsundersökningar har det framkommit att de boende önskar se fler vakter, poliser, nattvandrare eller grannsamverkan i sina bostadsområden. Att polisen är synlig skapar trygghet menar Peter Viveland, polis i Linköping.

Handlarna känner av effekter, om en polis syntes i ett centrum på förmiddagen märktes en minskad brottsbenägenhet under hela dagen. Cityvakterna har fått ta över rollen som ordningsskapare i många köpcentrum men det är inte samma sak.⁷⁶

Carina Listerborn menar dock att allmänhetens önskemål om ökad närvaro av poliser och ordningsvakter kan tolkas som om stadsdelarna saknar ett varierat socialt liv som på ett naturligt sätt motverkar brottsligheten.

Liksom önskemålet om mänskliga övervakare betraktas alla former av teknisk övervakning av många som ett misslyckande när det gäller en naturligt grundad trygghet. I Sverige har beviljandet av kameraövervakning för särskilt utsatta platser som till exempel skolgårdar blivit allt vanligare. Enligt boverket utgör kameraövervakning och annan teknisk utrustning ett slags sista desperat utväg för att förebygga brott. Studier har visat att kameraövervakning inte får någon påtaglig positiv effekt på människors upplevda trygghet.⁷⁷

Den typ av övervakning som forskningen tycks föredra är den informella kontrollen, den som utövas utan att den kontrollerande parten behöver vara medveten om detta. Den amerikanske arkitekten Oscar Newman introducerade 1972 begreppet "försvarbart rum" (defensible space). Enligt Newman beror en stor del av vardagsbrottsligheten i ett bostadsområde på en svag känsla av gemenskap och bristande social kontroll. Ett "försvarbart rum" ger intrycket av att tillhöra någon (en potentiell "försvarare"), och medger synlighet, det vill säga personer som rör sig i rummet kan överblicka det och bli sedda av andra människor. Genom sin forskning visade Newman hur stadens fysiska utformning/bebyggelsestruktur kan påverka det sociala livet i staden.⁷⁸

De bebyggelseinriktade brottsförebyggande åtgärderna sammanfattas i teorin, *Crime prevention through environmental design - CPTED* vilken fått starkt genomslag inom såväl kriminologi som i det konkreta arbetet med brottsprevention.⁷⁹

Newmans forskning inspirerade sannolikt den danske arkitekten Jan Gehl när han i sin bok *Livet mellem husene* skrev hur viktigt det är med arkitektonisk tydlighet mellan det som är offentligt (gatan), halvoffentligt (förgårdsmarken utanför), halvprivat (trapphuset och innergården) och privat (den egna tomten och lägenheten). Gehl kallar detta för övergångszoner. Zoneringen ökar orienterbarheten och insikten om vad som är tillåtet vilket skapar trygghet för dem som bor och rör sig i en stad.⁸⁰

För att en stad ska kännas både säker och spännande krävs fler människor och mera komplexitet i de offentliga rummen också utanför city, säger Bo Grönlund. Bebyggelsen bör vara mer som den traditionella stadens med gator, platser, mera slutna kvarter och en relativt finkornig fastighetsuppdelning det vill säga raka motsatsen till den modernistiska stadens ideal.⁸¹

Miljödesign

Miljödesign är en teori som genom byggnadsteknik och fysisk planering försöker förebygga brott genom att minska antalet brottstillfällen. Miljödesignens målsättning är för det mesta att locka så mycket folk som möjligt att röra sig utomhus under så stor del av dygnet som möjligt för att öka den sociala kontrollen. Den vill integrera arbetsplatser, kaféer och restauranger med bostäder och orientera husen så att de som vistas inomhus och de som rör sig utomhus har uppsikt mot varandra. Det ska inte finnas några onödigt krökta vägar, mörka tunnlar eller isolerade parkeringsplatser. Belysningen utmed rörelsestråken ska vara jämn och god liksom entréerna. Ljusfärgen bör vara varm istället för kall.

76 Peter Viveland (2007), Citat från intervju i juni

77 Carina Listerborn, Eva Holm (2002), *Tryggare stad: - kan man förändra rädlans platser?* Stadsbyggnadskontoret Göteborg.

78 Ingemar Elander och Ann-Cathrine Åquist (2001), *Den motsägelsefulla staden*, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund

79 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Väldet och tryggheten i staden*, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund

80 Katarina Dahlberg (2000), *På vakt för spänningen*. Tidskriften Area Nr 3

81 ibid

Arkitekten och professorn Bo Grönlund och hans kollega Jan Gehl är två av den främsta förespråkarna för miljödesign som ett sätt att skapa en trygg fysisk miljö. Enligt Grönlund är kvarterstaden den bästa modellen att bygga brottsförebyggande. Gatorna är överblickbara och attraktiva och lockar många människor att använda dem. Bostadsgårdarna är intimt utformade med en avskildhet som gör att de boende känner varandra och direkt ser om någon okänd rör sig på gården. 1970-talets miljonprograms-områden är kvarterstadens totala motsats säger Grönlund. Med den livsstil och boendestandard som dagens människor vant sig vid är det svårt att få till en livlig stadsmiljö i nya stadsdelar, inte minst om man samtidigt bygger staden i isolerade enklaver. Bo Grönlund anser att invånarantalet per kvadratmeter måste vara hög, exploateringsgraden vara minst två, för att en pulserande stadsmässighet ska infinna sig. Dessutom måste till exempel rörelsenätet utformas rätt och funktionsblandningen vara stor.⁸¹

Ola Jacobsen, journalist, publicerade en artikel i *Metro Bostad* 14 september 2006 om brottsförebyggande åtgärder i ett bostadsområde med miljödesign efter en intervju med Bo Grönlund. Nedan följer några av råden:

- *Gör skillnad mellan privat och offentligt. Exempel: Gör gårdar utanför husen och markera gränsen med till exempel en portal eller ett par stolpar. Då blir det tydligare när någon som inte ska vara där kommer in på gården.*
- *Gör så att man kan se dem man möter i området och så att de som är i lägenheterna kan se vad som händer utanför. Det skapar trygghet för dem som går själva att känna att någon ser en om det skulle hända något. Det är också avskräckande för dem som är där i dåligt syfte att de känner att de är iakttagna.*
- *Se till att ha bra mekaniska haspar och lås på fönster och dörrar på bottenvåningen.*
- *Ta bort klotter och reparera direkt när något går sönder.*
- *Undvik galler och övervakningskameror. Ett sådant bostadsområde känns inte tryggt.⁸²*

Jacobsen har i sin research för artikeln pratat med polisen Anders Rydberg. Rydberg arbetar med att ta fram en manual med råd och handfasta

lösningar på hur man kan bygga bort många brott. Rydberg riktar kritik mot miljonprogramsområden där det sällan finns privata gårdar, husen är höga och att det bor för många i varje trappuppgång för att alla ska känna igen varandra. Det gör att den sociala kontrollen inte fungerar i dessa områden säger han. Många av råden i Rydbergs manual överensstämmer med de bebyggelseinriktade råd för minskad brottslighet som finns i miljödesign. Genomförda projekt som utvärderats har visat att de fysiska åtgärderna, som till exempel nya entréer och mer lättöverblickbara gator, är dyra och måste komma in tidigt i planeringen om de ska ha någon effekt.⁸³ Förutom kritik som den ovan har teorier som framhåller bebyggelseinriktade brottsförebyggande åtgärder som trygghetsskapande metoder som miljödesign och CPTED kritiserats för att vara en rumslik paradox. Det innebär att när man söker förhindra vissa typer av brott som egendomsbrott och våldtäkt så skapas samtidigt bättre förutsättningar för andra brott, till exempel misshandel som syftar till att återupprätta någons ära.

Det som ses som förutsättningar för att förebygga brott och skapa trygghet - goda siktlinjer, människor i rörelse, bra belysning - verkar alltså inte vara ett hinder för att gatuvåld skall uppstå, snarare tvärtom.⁸⁴

Avslutningsvis har Newmans fysiska brottspreventiva åtgärder kritiserats för att ge stöd åt skapandet av slutna städer med avgränsade revir vilka står i stark kontrast till det anonyma folkmyller som enligt Jacobs utgör grunden för en trygg och levande stad.⁸⁵

Rent och snyggt

För att vår utemiljö ska vara trivsamt att vistas i är det viktigt att den hålls hel och ren, att klotter snarast avlägsnas, att trasiga ljuskällor byts ut och spår av vandalisering åtgärdas. En bristfällig skötsel och skillnader i skötselstandard inom ett område ger ett negativt intryck eftersom det signa-

82 Ola Jacobsen (2006), *Metro Bostad*, Uppdaterad 2006-09-14 09:55. Tillgänglig:< <http://www.metro.se/se/article/2006/09/13/15/0808-23/index.xml?print=1>>[2008-01-15]

83 Ola Jacobsen (2006), *Metro Bostad*, Uppdaterad 2006-09-14 09:55. Tillgänglig:< <http://www.metro.se/se/article/2006/09/13/15/0808-23/index.xml?print=1>>[2008-01-15]

84 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Våldet och tryggheten i staden*, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund. s. 74

85 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Våldet och tryggheten i staden*, Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer red Ingemar Elander, Lund

lerar brist på ansvar, betydelse och omvårdnad om den plats som tillåts sjangsera. Mot klotter och skadegörelse bör man så snabbt som möjligt sanera. Tar det lång tid innan skadegörelsen försvinner ges signalerna att förstörelsen är godtagbar eller att ingen bryr sig. Följden bli att handlingen gradvis normaliseras och inte längre anses vara ett brott. I takt med förslumningen av ett område växer människors känslor av otrygghet i samband med vistelse på platsen. Med en växande platsbunden otrygghet vistas allt färre människor på platsen vilket leder till en försämrad social kontroll, ökad risk för brott vilket ytterligare spär på otryggheten. Genom att tydliggöra ansvarsförhållanden och ansvarstaganden i fråga om skötsel och underhåll kan rutiner och samordning av drift och skötsel utvecklas. Det är framförallt viktigt att många olika aktörer, politiker, kommunala tjänstemän, bostadsbolag, bostadsrättsföreningar och föreningar med flera arbetar tillsammans med tydliga mål och långsiktiga åtgärder för att skapa ett helhetssperspektiv.

Fig 20. Många kommuner och bostadsbolag har nolltolerans mot klotter vilket betyder att de sanerar anmält klotter nästa arbetsdag. Ett snabbt agerande har på sikt resulterat i ett minskat antal fall av klotter.

Om en plats har goda egenskaper bidrar det till att människor använder platsen eller sträckan vilket i sin tur leder till en ökad genomströmning av människor och ett mer aktivt tidsanvändningsmönster. En miljö som är befolkad under stora delar av dygnet upplevs som trygg och kontrollerad.

När det gäller trygghetsskapande arbete handlar det även om att i första hand se till vad det finns för behov och förutsättningar på varje enskild plats. En av de viktigaste aspekterna i utformandet av offentliga platser är att i första hand se till dem som använder platserna och deras förutsättningar, erfarenheter och behov.⁸⁶

Trygghetsskapande åtgärder

I detta avsnitt om trygghetsskapande åtgärder i fysisk miljö har jag sammanställt de åtgärder som jag tycker är viktiga för att uppnå en trygg miljö. Åtgärderna presenteras först i punktform och illustreras sedan genom collage och fotografier.

- Planera för en blandning av funktioner och medborgare genom: en blandning av bostäder, arbetsplatser, service, kultur och fritidsaktiviteter för att åstadkomma rörelse och naturlig övervakning över alla dygnets timmar. Det är önskvärt med mindre boendesegregation och mer verksamheter i bostadsområdena.
- Planera städer och stadsdelar utifrån ett lättorienterat system med sammanvävda rörelsestråk för skilda transportmedel med integrerade platser för möten och aktiviteter. Ett finmaskigt system av vägar, som möjliggör god framkomlighet för olika trafikslag och kollektivtrafik. Koncentration av olika trafikslag ökar närvaron av människor (bilar, cyklar och gående i parallella stråk synliga intill varandra). Ett lyckat system resulterar i en levande stad som är tillgänglig och fungerar dygnet runt.
- Skapa attraktiva utemiljöer som gynnar gemenskap och befolkar stadsmiljön. Platser med identitet och kan på samma gång underlätta orientering skapa möten, sprida glädje och energi

- Skapa synlighet genom belysning, uppsikt och överblick. God överblickbarhet och bra belysning bör finnas med från början i planeringsstadiet. Nya områden bör utformas efter en genomtänkt belysningsplan med ett bra allmänljus och punktbelysning på extra utsatta och känsliga platser, som till exempel entréer, busshållplatser och garage. Byggnader bör utformas så att man har god överblickbarhet från fönster, särskilt över entréer, lekplatser, cykel- och bilparkeringar, gång- och cykelstråk för att underlätta informell social kontroll.
- Undvik tomma och öde områden utan identitet och funktion och erbjud fler attraktiva, spännande platser för stadens invånare att utnyttja och mötas på. Genom att planera för tillfällig och permanent möblering och ett aktivitetsutbud med varierat innehåll som tilltalar alla samhällsgrupper kan invånarna återupptäcka sin stad och koppla den till goda minnen. Meningsfulla fritidsaktiviteter och evenemang för alla åldrar hjälper till att skapa positiva minnesbilder till en specifik plats och mellan stadens invånare.
- Visa omvårdnad och omsorg om staden genom ett gott underhåll, omedelbar sanering av klotter och skadegörelse, röjning av skräp

samt skymmande vegetation, vilket ger intrycket av att någon bryr sig. Rent, snyggt, tryggt och tillgängligt.

- Sätt upp mål i program och arbeta systematiskt och på bred front för att uppfylla dem.
- Utbildning och information till medborgare och till dem som arbetar med planering, projektering och förvaltning av offentlig miljö.
- Samarbeta med andra aktörer, ta till vara på det engagemang och de åsikter som de och många medborgare delar med sig av. För det krävs goda kommunikationsvägar och snabba svar på frågor, önskemål och engagemang. Med fler som känner ansvar för det gemensamma rummet är det lättare att upprätthålla ordning och kvalitet.
- Förädla alternativt låt det ske en förtätning av ytor med bristande identitet och bristfällig omsorg. Skapa hellre ett färre antal platser av högre kvalitet än fler som därmed blir eftersatta.
- Ta till vara på rösterna och engagemanget från stadens invånare så skapas en stad som blir omtyckt och omhändertagen. En miljö som invånarna uppfattar som trivsamt, trafiksäker, variationsrik och spännande gynnar ett levande och tryggt stadsliv.

Fig. 21 Trygghetsfrågor: För vem skapar vi trygghet, hur skapar vi trygghet, när ska det vara tryggt?

I den multifunktionella staden samsas en blandning av bostäder, arbetsplatser, service, kultur och fritidsaktiviteter på en begränsad yta vilket åstadkommer liv och rörelse och naturlig övervakning över alla dygnets timmar.

Gammal och ny arkitektur som samspelar skapar spännande, variationsrika miljöer där stadens historia och utveckling kan följas. Deras orientering och utformning i fråga om entréer och fönsterplacering har betydelse för synlighet och trygghet.

En ren och välskött stad som är uthållig och hälsosam med bl a en god luftmiljö och tillförlitlig tillgång på rent vatten och energi är något som vi oftast tar förgivet men som ingalunda inger trygghet.

Ett väl utbyggt kollektivtrafiksystem där anknötningar och hållplatslägen är väl integrerade med stadslivet och dess övriga trafiksystem.

Fig. 22

En attraktiv och levande stad åstadkoms med platser för mänskliga möten. Ett rikt utbud av upplevelser, aktiviteter och evenemang som tilltalar alla befolkningsgrupper i en trivsamt miljö bidrar mycket till trivsel och trygghet.

Säkra trafiklösningar med en koncentration av trafikslag.

Rutnätssystem med sammanvävda rörelsestråk.

Innan jag går vidare vill jag betona att jag under min studie av trygghetsupplevelser och trygghetsskapande alltmer insett betydelsen av åtgärder av sociala karaktär. Jag avslutar det här avsnittet med att ta upp ett par åtgärder som jag anser viktiga i arbetet för att åstadkomma trygghet byggd på social gemenskap och tillit med åtgärder som riktar sig mot den sociala miljön.

- Arbeta för ett jämställt samhälle och allas lika rättigheter.
- Uppmuntra människor att visa respekt och omsorg om varandra.
- Uppmuntra människor att känna ansvar för det gemensamma rummet och ta hand om det som om det vore ens privata egendom.
- Erbjuda evenemang, aktiviteter och upplevelser som skapar samhörighet mellan människor och positiva minnen.
- Tydligt regelverk och påföljder för brott mot samhällets regler. Stöttning och upprättelse till dem som blivit utsatta för brott liksom en bra vård och behandling till dem som begått brott.
- Arbeta för att skapa förtroende mellan människor och statliga instanser.

Det finns gott om litteratur med tips och handgripliga råd till hur den fysiska miljön bör gestaltas för att skapa trygga miljöer. Däremot finns mycket lite material som utvärderar åtgärderna och som talar om hur trygghetsåtgärderna påverkar utformningen av våra miljöer? De teorier som används för att skapa en trygg miljö borde rimligtvis påverka utformningen av våra fysiska miljöer. Jag undrar förstås hur?

Vilka avtryck kan ses i miljön efter trygghetsåtgärder?

Ett av flera exempel på hur arbetet för ökad trygghet har förändrat vår fysiska miljö är hur vi idag väljer att förlägga gång- och cykelnät mot tidigare.

Enligt studier går och cyklar människor helst längs riktiga gator där andra människor rör sig. När det är mörkt används gång- och cykelvägar som går genom parkområden bara av ett mindre antal cyklister, trots god trafiksäkerhet. På 1980-talet rekommenderades att bostadsgator med en-

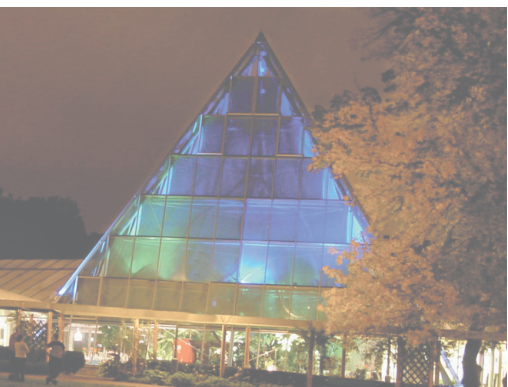
treer direkt mot gatan inte skulle ingå i det huvudsakliga cykeltrafiknätet. Verkligheten ser idag helt annorlunda ut.⁸⁷

Fler och fler områden är videoövervakade. Videoövervakningen ska som tidigare nämnts inte skapa några positiva förändringar i upplevelsen av trygghet men får uppsättandet av fler videokameror några kosekvenser på utformningen av våra miljöer? Om en kamera ska kunna filma en plats måste den vara väl upplyst och inte skymmas av vegetation, prång eller utrustning. Kanhända är en risk med ökad användning av övervakningskameror att miljöer utformas för att skapa goda förutsättningar för kameraövervakning snarare än goda miljöer att vistas på?

En förändring av den fysiska miljön som jag tror kommer att bli märkbar i framtiden är följderna av förtätningen av städer. Förtätning sker främst som en följd av ekonomiska intressen men kan även vara positivt ur ekologiskt- och trygghetsperspektiv. Med förtätning blir ytor med bristande identitet både färre i antal och mindre i yta då de bebyggs. Kanske minskar även andelen rekreationsyta men i gengäld blir förhoppningsvis de områden som är kvar mer förädlade och bättre omhändertagna.

Fig. 23 Galler, grindar och videoövervakning är exempel på åtgärder som syftar till att skapa säkerhet och trygghet men som istället ger signaler om att här sker saker som inte borde ske. Åtgärder ger därför ofta inte upphov till några positiva förändringar på upplevelsen av trygghet.

Fallstudie

- fokus på trygghet i Linköping

Hurdan är situationen i Linköping?

De senaste fyra åren har jag haft möjligheten att följa utvecklingen av trygghetsarbetet i Linköpings kommun som praktikant och projektanställd. Jag har sett trygghetsdiskussionen ta fart och frågorna kring trygghet i den fysiska miljön bli allt mer prioriterade såväl på den politiska agendan och på tjänstemannanivå som i samhället i stort. Vilka effekter följer den allt tydligare fokuseringen på trygghet och trygghetsskapande i samhället? Genom att studera utvecklingen i Linköpings kommun hoppas jag kunna förmedla en bild av detta. Jag inleder med att redogöra för situationen i Linköping genom att redovisa trygghetsorganisationens uppbyggnad, resultat av mätningar och studier av trygghet och trivsel som jag tagit del av samt information från intervjuer med politiker, kommuntjänstemän, företrädare för polis, socialarbetare, bostadsbolag och allmänhet.

Trygghetsorganisationen

Organisationen kring frågor som rör trygghetsskapande och brottsprevention hämtar i Linköping liksom i många andra svenska kommuner stöd och kunskap från det brottsförebyggande rådet (BRÅ). BRÅ inrättades 1974 av Sveriges regering med syfte att arbeta för minskad brottslighet och ökad trygghet i samhället. Exempel på uppgifter som BRÅ utför är att samordna olika samhällsorgans insatser mot brott, verka aktivt för att lokalt brottsförebyggande verksamhet organiseras på lämpligt sätt samt ta fram och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Sedan 2006 genomför BRÅ en årlig nationell trygghetsundersökning som ska ge en bild av medborgarnas utsatthet för brott, deras trygghet och erfarenhet av rättsväsendet.

Det finns en genomtänkt organisation för trygghetsskapande arbete inom Linköpings kommun. Arbetet är mångfacetterat och innefattar flera kompetensområden och organisationer, socialarbetare, bostadsförvaltare, företrädare för polismyndigheten, skolväsendet och föreningsliv med flera. För det brottsförebyggande arbetet har Linköpings kommun bildat Librå, Linköpings brottsförebyggande råd, med syfte att arbeta för en säker och trygg miljö. I sitt brottsförebyggande arbete har Librå främst inriktat

sig på två stadsdelar, Skäggetorp och Ekholmen. Fokus har lagts på unga och de sociala aspekterna, som hur man kan minska ungas benägenhet att begå brott. Rådet försöker lokalisera orsaksfaktorer och förebygga dessa. Librå's arbete har pågått sedan årsskiftet 1999-2000. Librå fungerar som en sammanhållande länk i en paraplyorganisation och har under sig ett antal lokala trygghetsråd. Figur sex visar det lokala trygghetsrådets kontaktnät.

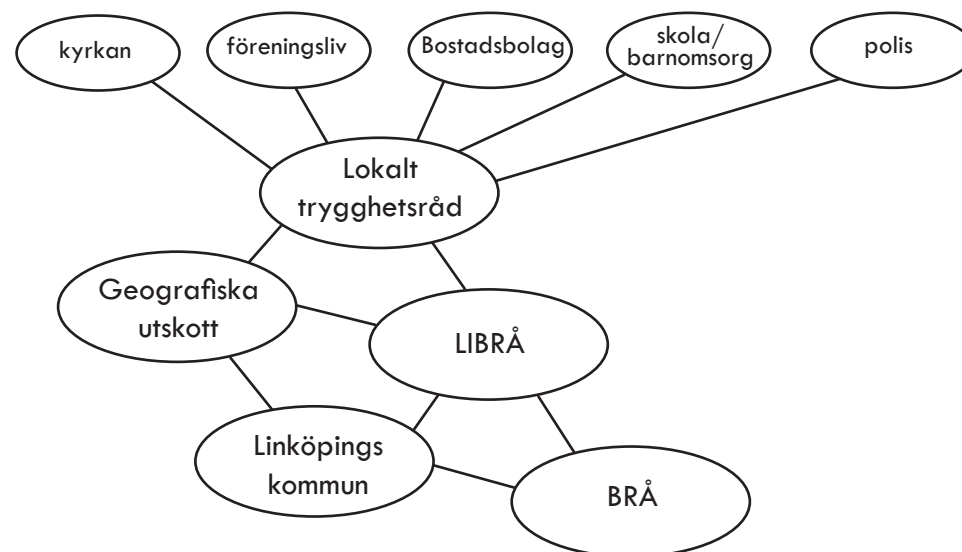

Fig. 24 Trygghetsorganisationens uppbyggnad.

Viss kritik har framförts mot att organisationen försvagas av en viss seghet från ord till handling. Det har framförts önskemål om att Librå's roll som sammanordnande av de lokala trygghetsråden skulle behöva stärkas. En sådan utveckling skulle kunna ske om Librå fick egen budget. Då skulle beslut kunna fattas snabbare och i och med det skulle Librå's status höjas. Organisationen skulle även må väl av en effektivare marknadsföring för att skapa en medvetenhet om organisationen såväl som det arbete den utför. Trygghetsorganisationens uppbyggnad och arbetsstruktur är redan klar och fungerar men samarbetet mellan dess olika delar skulle kunna utvecklas. Librå's roll är för närvarande under omarbete. Det får till följd att trygghetsorganisationen i Linköping haltar och lever en oviss framtid.

Enligt polisen Peter Viveland vore det bästa om organisationen fick en gemensam ekonomisk bas.

Resultat av genomförda trygghets- och trivselundersökningar

Enligt en intervjuundersökning, beställd av Kompetensgrupp samhällsplanering som ett led i Teknik- och samhällsbyggnadsnämndens utvärderingsplan 2006, med syfte att klargöra hur medborgare i bostadsområdena Berga, Ryd och Skäggetorp upplever tryggheten i den offentliga miljön, samt hur de hanterar upplevd otrygghet finns följande resultat dokumenterade. Bland invånarna i Berga och Ryd var den upplevda tryggheten stor medan den i Skäggetorp var avsevärt mindre. Resultaten visade även att variationen var stor under dygnet. Nästan ingen är otrygg dagtid eller på morgonen utan det är på kvällen och på natten som mellan 30-40% i samtliga bostadsområden upplever att det är mindre tryggt att vistas utomhus. Två åtgärder framstod som avgörande för att öka trygghetskänslan. Det rörde sig om bättre belysning och mer bevakningspersonal. Önskemål om att fler vuxna skulle uppmuntras att vistas ute på kvällarna och om fler aktiviteter för ungdomar framkom tydligt liksom tilltron på att en stärkt gemenskap mellan de boende skulle få en positiv inverkan på den upplevda tryggheten i stadsdelarna. På frågan om platsspecifik oro pekades respektive områdescentrum ut som platser där invånarna känner sig otrygga men även gång- och cykelbanor och skolgårdar framhövs i stor utsträckning. I Ryd upplevs även det urbana skogs- och rekreationsområdet Rydskogen som en otrygg plats.

I samma undersökning ansåg cirka åtta av tio av de svarande att det finns särskilda företeelser som skapar otrygghet. De sociala faktorerna upplevs som de huvudsakliga orsakerna till oro i samtliga stadsdelar. Ungdomar och ungdomsgängs skapar mest oro, särskilt i Berga men också i Ryd och Skäggetorp. Miljöns fysiska faktorer är ett mindre problem i Berga och Ryd, men ett betydligt större problem i Skäggetorp där bristfällig belysning upplevs som en stor orsak till otrygghet. Enligt undersökningsresultatet är belysning nästan lika viktigt för den upplevda tryggheten som att området uppfattas som lugnt. Tryggheten upplevs vara större nära hemmet. Mer än hälften av de svarande vidtar åtgärder för att öka tryggheten när de vistas utomhus. Vanligast är att man avstår från att vara ute när det är

mörkt. Bland trygghetsskapande åtgärder har aktiviteter för ungdomar och åtgärder som stärker gemenskapen mellan de boende ett starkt stöd bland de tillfrågade. Kommunens arbete för ökad trygghet uppfattas inte som påtagligt, särskilt inte i Ryd.

År 2005 genomförde Linköpings kommun en undersökning för att utvärdera stadskärnans attraktivitet. Resultatet från 216 svarande sammanställdes och presenterades i februari 2006 av Michael Nydén, Statistik & Utredningar. Enligt de tillfrågade upplevdes stadskärnan trygg dagtid medan upplevelsen av trygghet kvällstid varierade. Yngre kvinnor svarade att de kände sig otrygga medan yngre män inte uttryckte att de upplevde stadskärnan som otrygg. Äldre svarade oavsett kön att stadskärnan upplevdes otrygg kvällstid. En majoritet ansåg att stadsmiljön förbättrats, som främsta orsak till förbättringen framhölls ett större utbud av affärer och serveringar. De som ansåg att stadsmiljön försämrats framhöll våld och skadegörelse som bakomliggande faktorer till försämringen. En jämförelse mellan gamla och ungas uppfattning beträffande stadskärnan attraktivitet som kulturcentrum visade att yngre i större utsträckning ansåg att kulturutbudet var svagt. De unga efterlyste ett bredare kulturellt utbud, mer aktiviteter och fler evenemang.

Polisiärt trygghetsarbete

Vid mitt möte med polisen Peter Viveland diskuterade vi bland annat polisens arbete för ökad trygghet. Viveland berättar att polisen arbetar problemorienterat men att neddragningar inneburit att närpolisstyrkan minskat till en tredjedel av de tidigare resurserna. I stället för att vara indelade i geografiska områden arbetar man nu efter fokusgrupper som till exempel ungdomar, narkotika och mopeder. Viveland tycker att det är svårt att få tid att arbeta med brottsförebyggande åtgärder då den mesta tiden går åt till utredningsarbete. I närområdena har polisen tappat mycket av den kontakt som man tidigare hade med barn och tonåringar då man befann sig på plats och hade lokala närpoliscentrum. Den förlorade kontakten bottnar även i förändringar när det gäller polisens möjlighet att möta ungdomarna genom att besöka eleverna under skoltid. Polisen får inte längre vara med och informera i skolan, den uppgiften vilar numera

på lärarna. Informationen från lärarna har inte samma slagkraft som när en polis i uniform kommer och pratar om polisiärt arbete anser Viveland. Någon av skolorna i Linköpings kommun har fortfarande en kontaktpolis som de alltid tar kontakt med när det är något. Men på det stora hela har de ekonomiska neddragningarna inneburit att polisen förlorat det de uppger vara en välfungerande kontakt och samarbete med skolorna. På Elsa Brännströms skola informerar polisen fortfarande om det polisiära arbetet. Informationen riktar sig till invandrare.

I Linköpings innerstad har en stor del av nöjeslivet koncentrerats till en enda gata, Ågatan. Problematiken kring nöjesstråket har efter hand tilltagit och gatan har i media beskrivits som Sveriges farligaste på grund av alla de brott som rapporteras ha skett här, de allra flesta under stökiga krognätter. Linköpingspolisen var till en början positivt inställd till den täta etableringen av krogar och restauranger utmed Ågatan och till kommunens beviljande av utskänkningsstillstånd. På senare tid har polisen dock ändrat åsikt och blivit allt mer kritisk till koncentrationen av nöjesverksamhet längs Ågatan. Viveland medger ändå att uteserveringarna haft en positiv inverkan på utvecklingen på Ågatan. "Så länge uteserveringarna är öppna är andelen begångna brott lägre än förr" berättar Viveland.

Under hösten 2007 har så kallad städbelysning monterats utmed gatan. Vid stängningsdags då Ågatan kryllar av kroggäster kan det vara svårt att utföra det polisiära arbetet. Med hjälp av starka strålkastare kan Ågatan lysas upp och polisens arbete underlättas. Jag frågar Viveland om utökad kollektivtrafik och möjligheten att ta bussen hem strax efter att uteställena stängt skulle minska problemet med kroggäster som hänger kvar på stan efter stängning hamnar i bråk. Viveland anser inte att en utökad kollektivtrafik är en allt i genom positiv lösning för att snabbt få folk att lämna Ågatan efter krogarnas stängning. Det kan även innebära att fler människor väljer att vara kvar till stängning menar han.

För politikerna i Linköping var trygghet en het fråga inför valet 2006. Det diskuterades om uppförandet av ett informationskontor /medborgarkontor i City där polisen och Librå skulle komma närmre Linköpings invånare. Viveland påpekar att resursbrist gör det omöjligt för polisen att upprätta ett

sådant kontor i centrala Linköping och att ett öppnandet av ett kontor mer är en fråga av politisk art.

Enligt Thomas Hensler som arbetar på det kommunala bostadsbolaget Stångåstaden har bostadsbolaget på senare tid fått ett större socialt ansvar än de tidigare uppfattat sig ha. Stångåstaden har under en lång tid arbetat med olika trygghetsskapande projekt i sina bostadsområden. De anser att det viktigaste för att skapa en trygg miljö är att kunna erbjuda ett brett utbud av aktiviteter samt se till att korrekt information om hur situationen i bostadsområdet sprids till allmänheten.

Vilka rutiner och åtgärdsinsatser för ökad offentlig trygghet återfinns i Linköpings kommun?

För att ta reda på vilka rutiner kring trygghetsskapande arbete som finns i Linköpings kommun har jag sökt upp och samtalat med människor som på olika sätt är engagerade i arbete som kan kopplas till planerande, skapande och upprätthållande av ett tryggt och trivsamt Linköping. Bitu Almasian, berättar att planarkitekterna på enheten för stads- och landsbygdsutveckling under cirka ett och ett halvt år har träffat Librå och Säkerhetsrådet för att diskutera trygghetsfrågor. Hon anser att den direkta kommunikationen är positiv för att trygghetsarbetet i planskedet ska gå framåt. Inledningsvis tycker hon att det varit lite besvärligt att etablera ett fungerande samarbete kring frågorna. Till exempel har det varit svårt att hitta formerna för hur arbetet ska bedrivas. Almasian anser att det är betydelsefullt att trygghetsperspektivet finns med i ett tidigt skede av planprocessen. Under ett par års tid har en del av detaljplanerna skickats på remiss till en särskild grupp som granskar ritningarna med avseende på trygghet. I gruppen ingår representanter för Librå, polismyndigheten och Säkerhetsgruppen. Gruppen ingår inte i den kärngrupp som direkt kan påverka utgången av en plan.

Polisen Peter Viveland sitter med i gruppen som granskar ritningarna med avseende på trygghet. Han berättar att gruppen försöker granska så många detaljplaner som möjligt men att korta remisstider ibland gör det svårt för dem att hinna med. Gruppen kommenterar ofta trafikflöden, gång- och cykelvägars utformning, belysning, garagelängors läge i förhåll-

lande till bostadshusen. De tittar även på det planerade områdets mångfunktionalitet, om det finns förutsättningar för en blandning av verksamheter, handel och boende. De bedömer även risken för skadegörelse och kommenterar om det till exempel finns en plats där det tidigare varit ett tillhåll intill den nya etableringen.

Trygg, snygg och säker är ett projekt där Linköpings kommun samarbetat med säkerhetsgruppen och polisen för att förbättra situationen på Ågatan. Under hösten 2007 har man därför låtit montera så kallad stadbelysning, starka strålkastare som polisen kan använda för att stävja bråk. En del diskussioner har förts om att försöka sprida det för närvarande koncentrerade utelivet men Tom Bark, driftingenjör på Linköpings kommun tror att problematiken på Ågatan kommer att lösa sig självt med tiden genom att Ågatan kommer att tappa kunder till andra platser. Denna utveckling kan gynnas genom att stadsmiljöprogrammet tillåter etablering av nöjesliv på andra platser i staden. Linköpings centrum är egentligen alldeles för litet och samlat för en stad med Linköpings invånarantal. Stadens centrum har inte hunnit med att utvecklas i samma takt som staden utvecklats i de senaste 40-50 åren. Bark förutspår en långsam utvidgning av stadens centrum ner mot Stångån. Då stadscentrat utvidgas måste beslut fattas om huruvida tillgängligheten för kollektivtrafik och fordonstrafik ska se ut. En citykärna fri från motordriven trafik har många positiva effekter för citykänsla och trivsel.

Förutom att ta reda på de rutiner som utvecklats för det trygghetsskapande arbetet i Linköpings kommun har jag haft för avsikt att undersöka vilka praktiska åtgärder som kommunen utnyttjar för att skapa ett tryggare Linköping. Syftet med att studera de insatser för ökad trygghet som gjorts i Linköping har varit att utifrån ett konkret exempel beskriva hur det praktiska arbetet för en ökad trygghet i offentlig miljö bedrivs och hur det möjligtvis kan utvecklas.

Medbestämmande

På Linköpings kommuns hemsida har kommuninvånare och andra möjligheten att delge kommunpolitiker och kommundienstämänner sina åsikter och utvecklingsidéer som medborgarförslag. Kommunen har även utfört enskilda

projekt som samhällsplanera mera, vilket vände sig till Mellanstadieelever i Lambohov som genom projektet fick möjlighet att tycka till om sin närmiljö och framföra idéer på hur området kan förbättras och utvecklas. Syftet är att öka medborgarnas inflytande och möjlighet att påverka.

Trygghetsvandringar

Librå, Linköpings brottsförebyggande råd och Säkerhetsrådet genomför regelbundet trygghetsvandringar på olika platser i Linköpings tätort. Resultaten utav trygghetsvandringarna dokumenteras och sprids till dem som deltagit i trygghetsvandringarna. Framkommit har dock att kommentarerna från trygghetsvandringarna sällan har åtgärdats mellan vandringarna. Tom Bark anser att Librå's trygghetsvandringar är bra. De ger en direkt upplysning om vad som behöver åtgärdas för att de offentliga miljöerna ska fungera bättre och bli tryggare.

Fig. 25 Trygghetsvandring i stadsdelen Skäggetorp sommaren 2004.

Spontanidrottsplatser, arrangerade ungdomsaktiviteter

Meningsfulla fritidsaktiviteter för barn- och ungdomar leder enligt Hans-Erik Lundqvist, pensionerad polis och trygghetsguru till minskad skadegörelse. Linköpings kommun har under den senaste femårsperioden bland annat uppfört en skateramp i Ekholmen och en inomhusramp i Hangaren i Ryd, en ungdomsplats i Skäggetorp och en spontanaktivitetsplats i Berga. Barn och ungdomar är som mest brottsaktiva i åldern 13-17 år. Tillgången på roliga och meningsfulla fritidssysselsättningar kan hjälpa ungdomarna att hålla sig borta från brottslighet. Områden som kan erbjuda aktiviteter som tilltalar ungdomar skapar identitet och tillhörighet och ger dem som bor i området något att vara stolta över. I samband med högtider och skolavslutningar arrangeras drogfria ungdomsaktiviteter. Genom att förlägga dessa på den vanliga samlingsplatsen för ungdomarna kan fältassistenter och ungdomspersonal i tjänst på ett naturligt sätt möta många av ungdomarna.

Belysningsåtgärder

Det huvudsakliga syftet med den årligen återkommande kommunala ljussatsningen, Novemberljus är att skapa trygghet och säkerhet, samt att locka ut människor att röra på sig och se sin stad. Förutom ökad trygghet genom social kontroll ger Novemberljus positiva effekter på folkhälsan. Under tre vintrar i rad har Linköpings invånare och gäster kunnat njuta av unika ljusinstallationer i staden. Satsningen har varit lyckad och Novemberljus är idag ett omtyckt och väletablerat koncept bland kommuninvånarna.

På Ågatan, Linköpings nöjesgata, monterades under hösten 2007 så kallad städbelysning. Belysningen ska kunna slås på av polisen för att stävja bråk och underlätta det polisiära arbetet. Effekterna av städbelysningen har ännu inte utvärderats. Förutom städbelysning har allmänbelysningen förbättrats till exempel i Trädgårdsföreningen och längs delar av Vasavägen.

Övriga insatser

Enligt kommunalrådet Lena Micko har kommunen varit generös med serveringstillstånd för att öka antalet människor i rörelse i stadskärnan. Kommunen har anställt stadsdelsvärdar i bostadsområdet Skäggetorp som ska förbättra kommunikationen mellan stadsdelsinvånarna och kommunen. De

senaste årens ekonomiska tillskott till driftbudgeten för trygghetsskapande åtgärder har givit enheten för drift- och underhåll möjligheten att planera och utföra större förvaltningsinsatser. Dessa omfattar bland annat beskärnings- och röjningsarbeten på förvuxen vegetation och intensivare städ- och klottersaneringsarbeten.

Fig. 26 Novemberljus är hälsofrämjande, trivsel- och trygghetsskapande i och med att människor kommer ut och upptäcker sin stad. På bilden syns St. Larsbron som med Novemberljus 2004 fick en permanent ljussättning.

Hur uppfattas Linköpings kommuns trygghetsåtgärder?

Jag ber tre personer med skilda bakgrunder att svara på frågan om de trygghetsskapande åtgärder som främst används i Linköpings kommun fram till idag är goda investeringar för att öka tryggheten i samhället? Åtgärderna är gallring av vegetation och förbättrad belysning, videoövervakning av ett fåtal vandaliseringsutsatta platser, anläggandet av spontanidrottsplatser, patrullerande vakter samt generös tillståndsgivning till krögare i syfte att skapa mänsklig aktivitet. Informationen om trygghetsskapande arbete kommer från Lena Micko (s) kommunalråd i Linköpings kommun.

Carina Listerborn, genus- och trygghetsforskare, Göteborgs Universitet
Listerborn anser att underhåll av miljöer är viktigt, liksom att byta belysning där det behövs. Många områden har varit eftersatta och det är inte sällan bostadsbolagens fel. När de gäller de ”hårda insatserna”; kameror, vakter etc, så är hon mer tveksam. Dels har studier från Storbritannien visat att kameror inte har någon långsiktig effekt mot brottsligheten och att det inte heller fungerar bra som bevismaterial vid rättegångar. Vakter är problematiskt därför att de dels kan upplevas som provocerande, dels därför att det är en tillfällig lösning. Långsiktiga lösningar är det bästa och då kan större omvandlingar av miljöer vara nödvändiga avslutar Listerborn.

Peter Viveland, polis, Linköpingspolisen

Viveland svarar att polisen inte kan påverka näringsställenas öppettider men att de är en källa till att bråk uppkommer. Han anser att aktiviteter som riktar sig till ungdomar oftast har positiv effekt på den upplevda tryggheten. Det finns dock en risk för grupp- och gängbildning. Vid skateparken i stadsdelen Ekholmen har det tidvis funnits problem med hierarkisk indelning och gängbildning vilket skapar rädsla hos yngre och minoriteter.

27-årig kvinna, boende i Linköping

Jag blir rädd ibland när jag möter ungdomar i grupp som bara verkar driva omkring. Ungdomar bör erbjudas fler aktiviteter så att de har något att göra. Satsningarna som riktar sig mot ungdomar är bra men jag tycker att det kan göras mer. Sen är det bra att satsa på en trevlig utemiljö så att fler människor kommer ut. Till exempel så har det blivit jättefint i St. Lars parken sedan den rustades upp. Förut luktade parken illa och var ganskaäcklig på grund av alla kajor. Den användes mest av alkisar som satt och drack bakom buskarna. Nu när de tagit ner en massa av träden har kajorna försvunnit och man kan se kyrkan. Det har blivit mycket trevligare och jag tror att fler kommer att vara i parken. St. Lars parken är ett bra exempel på en plats som blivit tryggare.

Hur skapas ett tryggt Linköping?

Det finns många frågor kring trygghet och trygghetsskapande och det är många som tycker och tänker. Det tar tid att hitta formerna för trygghets-

skapande arbete. Många av dem jag talat med har antytt att det är svårt att driva arbetet framåt på grund av brist på tid och kompetens. De efterfrågar utbildning och att det lokala trygghetsarbete som utförs utvärderas så att man kan ta lärdom av vad olika åtgärder får för resultat.

Vinsterna med mer kunskap om sambanden mellan upplevd otrygghet och den fysiska miljöns gestaltning är många. Linköpings kommuns avdelning för drift och underhåll ser på den offentliga miljön från en förvaltares perspektiv. ”Kommunal mark ska vara enkel att sköta och underhålla då kan den hållas snygg och trivsamt längre. Komplicerade ytor tappar sin mening mycket snabbare. En plats som är svårtillgänglig blir undermåligt skött och därmed upplevs den som otrygg” säger Tom Bark, driftingenjör på Linköpings kommun.

Ett exempel på en aktivitet som skapar stor insikt om förhållandena i den fysiska miljön och dess koppling till upplevd otrygghet är trygghetsvandringar. Vandringarna är även ett bra tillfälle för kunskapsutbyte mellan olika parter som på olika sätt arbetar för en trygg och trivsamt miljö. En mer utvecklad dialog mellan designers, förvaltare och användare skapar nämligen förutsättningar för att en plats ska fungera bättre och upplevas tryggare under en längre tid.

Det viktigaste och mest akuta att arbeta med för att skapa trygghet i Ryd och andra stadsdelar är enligt Thomas Hensler, säkerhetschef på det kommunala bostadsbolaget Stångåstaden, att sprida kunskap om hur situationen i bostadsområdet är samt att erbjuda ett ökat aktivitetsutbud. Enligt Hensler är det viktigt att kommunen har tydliga mål och en plan för det trygghetsskapande arbetet. Som det är nu kan exempelvis ett förslag om att ge en fasad fönster på en kortsida med parkering för att skapa ökad kontroll stupa på att byggnadsnämnden eller stadsarkitekten säger nej trots att detta skulle vara till gagn för stadens invånare. Ett annat exempel som skulle kunna utmynna i ökad omsorg om utemiljön och då även i ökad trygghet beskriver Hensler i Berga. Här finns önskemål från hyresgäster om att få ta lite mark i anspråk till en privat uteplats eller anläggandet av en plantering intill huset, något som inte accepterats av kommunen.⁸⁸

När det gäller arbetet för upplevd trygghet på stads- och samhällsbyggnadsnivå kan man arbeta för att styra människornas rörelse. Genom fysisk planering kan man ge förutsättningar för människors rörelse i staden ska bli så trygg och upplevelserik som möjligt. En stor blandning av funktioner och upprättelseformer minskar riskerna för homogena koncentrationer av människogrupper eller ensidig aktivitet samlas på en plats. Den fysiska planeringen har i högsta grad möjlighet att påverka graden av trygghetsupplevelser i framtidens stadsmiljöer.

Bitu Almasian, planarkitekt på avdelningen för stads- och landsbygdsutveckling på Linköpings kommun säger att planarkitekterna måste ta steget ut från att skriva planprogram till att skapa reella miljöer. Almasian efterlyser konkreta tips och råd för planerare. Som ett exempel föreslår hon att kommunen skulle arrangera en årlig sittning med trygghet som tema för berörda aktörer. Man famlar för mycket i detaljplaneskedet och man behöver tydligare direktiv säger hon. En liten lätthanterlig lathund som behandlar trygghet i planeringsprocessen, cirka 1-2 sidor precis som den checklista som finns för olycksfall står också på Almasians önskelista. Om

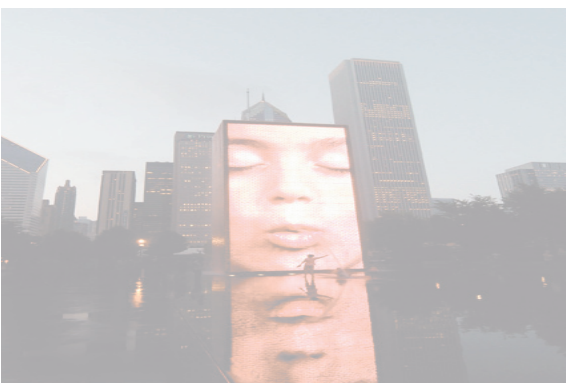
organisationen kring trygghet blev mer synlig tror Almasian att trygghetsfrågorna på ett mer naturligt sätt skulle bli en del av planeringsarbetet. Till sist menar Almasian att trygghet uttalat bör finnas med i visionen om god stadsbyggnad i Linköping.

Både Bark och Almasian anser att man bör förbättra den interna kommunikationen mellan de olika kommunala avdelningarna och med övriga aktörer kommunen. Det är svårt att veta var det egna ansvarsområdet tar vid och var det börjar. En bättre kommunikation undviker missförstånd, sparar pengar och förebygger oro.

Vare sig det gäller trygghetsskapande i befintlig miljö eller på planeringsnivå är det bra att ha underlag så att man klart och tydligt kan visa och förankra hela kedjan hos dem med makten över våra offentliga miljöer, politikerna. Kommunen har en mycket viktig roll som inspiratör och drivande av trygghetsarbetet. Att kommunen tar en ledarroll är avgörande för en lyckad utgång menar Tom Bark. Någon gång måste man sätta ner foten och visa att det är allvar sa polisen Peter Viveland och kanske syftade han på en mer organiserad och helhjärtad satsning för ett tryggare Linköping.

Fig. 27 Johannelund, en stadsdel i Linköping där det främst finns bostäder.

Trygghetsutsikter

Har synen på trygghetsskapande arbete förändrats?

Vi lämnar Linköping för att svara på frågan utifrån i ett vidare perspektiv. Jag ställer frågan till Carina Listerborn som svarar att debatten på allvar kom igång i slutet av 90-talet och då framförallt relaterat till att regeringen kom med det brottsförebyggande programmet Allas vårt ansvar. Debatten kom att påverka ett antal olika sektorer i samhället, men är också relaterad till diskussioner som pågår i andra länder, främst USA och Storbritannien. Som följdfråga undrar jag om attitydförändringarna medfört några konkreta förändringar som är synliga i våra samhällen?

Listerborn svarar:

”Ja, det har varit en mängd utbildningar, konferenser och diskussioner om trygghetsskapande arbete ska utföras och en del projekt har genomförts. Ofta rör det sig om upprustningsarbete och underhåll. Men flera hållplatser (buss, spårvagnar, etc) har ändrat utformning. I Göteborg finns flera exempel. De flesta kommuner och bostadsbolag har på något sätt diskuterat frågan skulle jag tro. Konkreta, fysiska förändringar är det kanske mindre av, men diskussionerna påverkar människornas vardag.”⁸⁹

Enligt Tom Bark, driftingenjör på Linköpings kommun har det skett en dramatisk förändring i attityderna till trygghetsskapande arbete de senaste åren. Avdelningen för drift och underhåll på Linköpings kommun har fått öronmärkta trygghetspengar till att utföra trygghetsskapande arbete de två senaste åren. Det tyder på att politikerna menar allvar menar han. En konkret förändring som följt i spåren av trygghetspengarna är att man kan planera åtgärder och gå in och göra större arbeten. Man har idag en handlingsplan på 100000-150000 sek. Möjligheten att utföra större jobb, med bättre framförhållning skapar förutsättning för ett helhetsgrepp – en stadsdel, ett grönområde i taget - vilket skapar ett positivt helhetsintryck som märks i alla led. Som exempel berättar Bark att de som arbetar i förvaltningsorganisationen idag är mer positivt inställda till sina jobb. De känner att de får positiva reaktioner från allmänheten på det arbete de utför. Som Bark uttrycker sig:

Efter neddragningen i driftbudgeten för 15 år sedan är det nu dags för pay back time.⁹⁰

En del av det som tidigare var traditionell skötseln av park- och grönområden kallas idag för trygghetsskapande åtgärder vilket gör det lättare att få utökade ekonomiska medel. För vilken politiker vill i dessa tider inte vara med och bidra till ett tryggt samhälle? Driftbudgeten i sig är nämligen alldeles för snål för att rymma alla åtaganden förklarar Bark. Cirka 20-30% av de trygghetsskapande åtgärderna som utförs av Linköpings kommuns avdelning för drift- och underhåll handlar om att förbättra belysningen medan cirka 70% är röjningsarbeten på grund av förvuxen vegetation berättar Bark.

Förbättrade ljusmiljöer tillhör en av de klassiska metoderna för trygghetsskapande. Jag frågar belysningsdesignern Charlotta Mattson om hon upplevt att efterfrågan på designade ljusmiljöer för att skapa trygghet ökat de senaste åren? Mattson svarar att hon tycker sig ha märkt en ökad trend för trygghetsskapande belysningslösningar sedan början av 2000-talet. Hon berättar att uppmärksamheten för designade belysningslösningar även grundar sig på en strävan att minska energiförbrukningen. En designad ljusmiljö kan ibland medföra en ökad energiåtgång trots dagens förbättrade teknik säger hon.

Vilka är farorna med ett överdrivet trygghetsskapande arbete?

Den stora uppmärksamhet som riktats mot skapandet av ett tryggt samhälle under de senaste åren skapar utrymme för en alltför onyanserad belysning av trygghetsfrågorna. Risken är att detta leder till att trygghetsskapande åtgärder utförs på fel sätt av fel anledning. Ett exempel på detta skulle kunna vara att skapandet av upplista ”trygga” stråk får till följd att en falsk trygghet skapas. Att en plats är ljus innebär inte automatiskt att den är trygg.

Dan Hallemar skriver i sin artikel *Varning för park* att lösningen på känslan av osäkerhet i parker och urbana miljöer felaktigt tycks ha kopplats samman med överblickbarhet. Enligt Hallemar är det just gäckandet av blicken,

89 Carina Listerborn (2007), Svar på trygghetsenkät
90 Tom Bark (2007) Intervjusvar

sinnesförnimmelsen, som varit en av landskapsarkitekturens ständiga drivkrafter. Att bemöta kraven på ökad trygghet genom att uteslutande skapa överblickbara parker och platser vore ett ödesdigert misstag förkunnar Hallemar.

Det är inte i överblicken, utan i variationen, och spänningen som vi hittar parkgestaltningens grund. En kvalitet som inte går att sammanföra med kravet på att sikten inte får skymmas av vegetation.⁹¹

Hallemar fortsätter att beskriva komplexiteten i våra stadsmiljöer och förlusterna med en ensidig, avskalad gestaltning som inte alls behöver innebära att en tryggare miljö uppstår, tvärtom.

Det urbana livet är en helhet uppbyggd av en mängd enskilda rörelser som vävs samman i en mängd inträffanden. Skönheten i staden ligger ofta i den slumpmässiga sammansättningen, komplexiteten som uppstår där många viljor uttrycks och samsas. För många homogena "estetiska program" fövandlar staden till ett slags monokulturellt museum där alla är på besök, men inga deltar. Och där bara en vilja får råda.⁹²

David Eberhard är inne på att förbud och totalt undvikande av vardags-situationer och föremål som innebär en mycket liten risk om än existerande borde slopas. Istället skulle alla människor lära sig att värdera risksituationer. Eberhard menar att alla dessa förbud i förlängningen utgör hinder för mänsklig mognad och utveckling eftersom vi inte tillåts använda och lita till våra förnuft:

Det är farligt att leva, men om vi skulle skydda oss från allt skulle vi inte kunna göra någonting. Och vi skulle inte heller ha tid att göra något annat än att planera för vårt skydd.⁹³

Carina Listerborn kommenterar den ökade intresset för trygghetsskapande åtgärder som dubbelsidigt.

Det är bra att människors oro tas på allvar, men det riskerar verkligen också att öka oron- och misstron gentemot varandra.⁹⁴

Fig. 28 De krav på upplevelse och rekreation som ställs på parkmiljöer är svåra att förena med kraven på en trygg miljö, om man med en trygg miljö menar en väl upplyst överblickbar plats. Utformningen av trygga platser är dock mer komplex än så.

91 Dan Hallemar (2000), *Varning för park*. Tidskriften Area nr 3. s.21

92 ibid. s.20

93 David Eberhard (2006), *I trygghetsnarkomanernas land - Sverige och det nationella paniksyndromet*. Prisma, Stockholm s.92

94 Carina Listerborn (2007), Skriftligt svar på trygghetenkät, se bilaga.

I min studie av trygghetsskapande har jag på många håll stött på att ett tryggare samhälle kan uppnås genom en hög grad av social integration och social kontroll. Det handlar om att känna tillhörighet till ett område vilket motiverar att man tar ansvar för att områdets ordning upprätthålls. Att skapa tillhörighet, kontroll och normer kan emellertid också ha en baksida. Tillhörighet är ofta baserad på ett särskiljande, i uppdelningen mellan ett "vi" och ett "dom", och den sociala kontrollen utövas oftast i någons intresse. Med ens kan den sociala kontrollen upplevas som tvingande och skapa samhällen med en låg toleransnivå mot människor som har en avvikande livsstil i jämförelse med majoriteten. I ett område där samhällets regler efterlevs och invånarna delar samma beteendemönster uppstår en trygghet som delas av alla dem som passar in. En trygghetens paradox är att detta kan bidra till att göra andra människor rädda eller otrygga. Det krävs bara att något bryter mot den vanliga ordningen för att skaka känslan av trygghet. Det motsatta förhållandet uppstår med en låg grad av integration och social kontroll. Friheten i sådana områden kan sägas vara större eftersom toleransen mot avvikande beteenden är högre. För stora skillnader i livstil och dåligt utvecklade känslor av samhörighet och tillhörighet kan leda till en hög omflyttning vilket gör att tryggheten får ännu svårare att infinna sig i området. Fler resurssvaga hushåll kan komma att flytta in. Om området samlar på sig för stora sociala problem kan situationen bli problematisk. För resurssvaga hushåll med låg gemenskap och lågt utvecklad platstillhörighet är det oftast svårt att enade ta itu med problemen. Det bidrar ytterligare till bristande tillit och känslor av otrygghet bland områdets invånare. En negativ samhällsutveckling med större sociala problem, högre brottslighet och större upplevd rädsla leder oftast till ökade krav på kontroll av det offentliga rummet. I det kontrollerade stadsrummet finns risken att många upplever ofrihet och känner sig utestängda från allmänna platser.⁹⁵ Cirkeln är sluten och trygghetens dilemma blottad.

Utmaningen är att skapa ett gott stadsliv, där mångfalden hyllas, olika livsstilar tolereras och nya erfarenheter möjliggörs. Det brottsförebyggande arbetet kan medverka till detta mål, men man får inte förbise riskerna med detta arbete.⁹⁶

Jag tycker Katarina Dahlberg sammanfattar faran med ett överdrivet trygghetsarbete så väl när hon med hjälp från Carina Listerborns rubrik skriver att:

Säkerhet ska vara erbjuden – inte pådyvlad. Eller som Catarina Listerborn skriver; att alla människor har rätt att slippa skyddas. För att det ska uppfyllas måste tryggheten få se olika ut.⁹⁷

Vad händer i framtiden?

Enligt Dahlgren är de flesta forskare och stadsteoretiker, däribland svenska Stadsmiljörådet, ense om att framtidens stad med målsättningen att vara ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar, endast är möjlig att uppnå om vi skapar en miljö som är så heterogen, mångfacetterad och tillgänglig som möjligt.⁹⁸ En stor trend som förändrar strukturen i många av våra städer är den pågående förtätningen av framför allt innerstäder. Hur påverkar detta den upplevda tryggheten? Enligt Jane Jacobs teorier och förespråkarna för miljödesign skulle detta kunna leda till tryggare miljöer där fler människor vistas på en mindre yta. Risken är förvisso överhängande att dessa attraktiva, centrala lägen ytterligare ökar på bostadssegregationen då de tillfaller de med mycket goda ekonomiska förhållanden. I förlängningen skulle det kunna innebära att innerstadsmiljöerna från att i stor utsträckning tillhöra näringslivet privatiseras i ännu högre grad. Detta skulle kunna få förödande konsekvenser för tillgängligheten till de mest centrala, urbana rummet. Trots denna mörka framtidsbild ser Carina Listerborn positivt på framtiden.

"Det är många medvetna, reflekterande människor som arbetar för att skapa ett tryggt samhälle."⁹⁹

Listerborns känsla är att vi är på rätt väg med siktet inställt på ett öppet, tolerant och respektfullt samhälle. Hon höjer dock en varningsflag.

95 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Väldet och tryggheten i staden. Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana regimer.* (red) Ingemar Elander. Lund.

96 Rolf Lidskog, Björn Johansson, Kerstin Lekare (2001), *Väldet och tryggheten i staden. Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana regimer.* (red) Ingemar Elander. Lund. s.80

97 Katarina Dahlgren (2000), *Tidsskriften Area* nr 3 s.12

98 *ibid*

99 Carina Listerborn (2007), *Svar på trygghetenkät*

*"Ibland ser jag att det är för stora ekonomiska intressen som drar i frågorna och då undrar jag ifall vi inte går emot ett mer segregerat och isolerat samhälle."*¹⁰⁰

Listerborn väljer tillslut att hoppas på det förstnämnda, men påpekar att det är i mångt och mycket politiska beslut som styr utgången.

Dan Hallemar såg år 2000 in i framtiden och spådde en stadsmiljö där alla rädslorna, och de strategier som används för att övervinna dem, integrerats och byggts in i vårt boende och i våra städer¹⁰¹.

Hur vi än väljer att gestalta våra framtida städer, heterogena och kanske med integrerad trygghet, kan vi inte vara säkra på att resultatet blir det eftersträfvade. Trygghet är och kommer alltid att vara en individuell upplevelse. Att finna en lösning som tilltalar alla är till synes helt omöjligt. Ett steg mot ett tryggare samhälle kan uppnås genom att man använder sig av en lyssnande planering. Syftet med en lyssnande planering är att ta in och möta de åsikter som finns i samhället. De ofta motstridiga eller kompletterande åsikterna måste först jämkas samman till en. Dock krävs att den kommunala planeringen fångar upp och tar särskild hänsyn till svagare grupper åsikter, och dem utan kommersiella intressen. Då åsikterna är förenade måste de matchas mot stadens långsiktiga och övergripande mål. Mål som jämlikhet, integration och hållbarhet. En lyssnande planering förutsätter en planerare med god förmåga att lyssna och skapa dialog och en planeringsstruktur som medger detta.¹⁰²

Listerborn är av samma uppfattning, enligt henne är nyckeln till ett framgångsrikt trygghetsarbete att man lyssnar på medborgarna, men hon lägger till samarbete över sektorerna, ifrågasättande av egna fördomar samt ett långsiktigt och flexibelt tänkande¹⁰³.

Jag frågar Listerborn om hon anser att de metoder som används för att få ett mått på allmänhetens trygghetskänslor är bra eller om hon har någon idé om hur trygghetsundersökningar bör utformas för att bättre åskådliggöra den upplevda tryggheten? Hon svarar att hon tycker att de traditionella trygghetsundersökningarna med frågor om upplevd trygghet är rimliga, men att trygghetsarbetet egentligen inte är ute efter mätbara värden. Hon säger att det är de långsiktiga effekterna som är det väsentliga och

det handlar om vilket samhälle vi vill ha. Flera frågor går in i varandra och gör det hela mycket komplext. Det handlar om ekonomisk politik, socialpolitik, globala händelser, etcetera och trygghetsinsatserna kan inte omfatta allt. Men för att kunna arbeta konkret med trygghet kan det vara rimligt att sätta upp ett konkret mål och sedan mäta med intervjuer och enkäter ifall det uppnåts.¹⁰⁴

När vi är igång och talar om utvecklingen av trygghetsskapande åtgärder och hur de påverkar utformningen av våra fysiska miljöer är det viktigt att lyfta frågan från att omfatta insatser för bättre belysning och röjningsarbeten. Ett framgångsrikt trygghetsarbete består inte enbart av dessa åtgärder utan måste utvidgas och inkludera andra idéer och aktiviteter. Gemensamt för dessa är att de får folk trivas utomhus. Eller som Tom Bark driftingenjör på Linköpings kommun sa: "Det viktigaste i trygghetsarbetet är att få ut folk!"

För att vi ska bli bättre på att utforma trygga miljöer måste vi bli bättre på att dokumentera, utvärdera och sprida de erfarenheter som finns om utförda trygghetsskapande initiativ.

*En viktig slutsats är att om forskningens resultat också skall komma stadsplaneringen till del måste den sättas in i ett lokalt sammanhang och bli föremål för ett återkommande utbyte av erfarenheter mellan forskare, planerare och lokala polismyndigheter.*¹⁰⁵

Slutligen, och det kan inte upprepas för många gånger; ett framgångsrikt trygghetsarbete kräver kunskapsutveckling, kontinuitet och långsiktighet.

100 Carina Listerborn (2007), Svar på trygghetenkät

101 Dan Hallemar (2000) *Livrädd för överlevnadstips*. Tidsskriften Area nr 3

102 Lars Orrskog (2005), *Stora och små berättelser om svenskt stadsbyggande, Bor vi i samma stad? - Om stadsutveckling, mångfald och rättvisa*, (red) Wessel, Tunström, Bradley, Kristianstad s.38

103 Carina Listerborn (2007), Svar på trygghetenkät se bilaga.

104 ibid

105 Ingemar Elander och Ann-Cathrine Åquist (2001), *Den motsägelsefulla staden Vardagsliv och urbana regimer* red Ingemar Elander, Lund s.29

Slutsatser och diskussion

Mina reflektioner om upplevd trygghet och trygghetsskapande arbete

Vi omges av föremål, tjänster, miljöer och strukturer som är skapade av och för oss människor. Den fysiska miljöns gestaltning och innehåll påverkar oss och vår omgivning. Den ger villkoren för människors samliv, värderingar och upplevelser. Den påverkar människors självbild, vilka möjligheter vi ser, vårt tänkande, framtidstro och livsglädje. Dessutom formar vår självbild och den gemensamma omgivningen omvärldens bild av oss och vårt samhälle.

Under de år jag arbetat med att undersöka människors upplevda trygghet och effekterna av trygghetsskapande arbete har jag många gånger slagits av att kärnan till problemet med otrygghet är mental. Det är föreställningen om att det svenska trygga samhället har naggats i kanten. Känslan av att välfärdssamhället inte längre är var det en gång var. Att rättssystem, sjukvård, skola och omsorg och allas vårt medborgerliga ansvar urholkats. Om det verkligen är så eller om media och ryktesspridning tillsammans skapat en sådan allmänt accepterad illusion är mindre viktigt. Det väsentliga är att vi gör något för att vända utvecklingen så att tilliten mellan människor och tron på det demokratiska samhället återupprättas. Som jag ser det har delar av vårt samhälle rört sig i en riktning från att sätta fokus på det kollektiva samhället mot ett samhälle som sätter individen i centrum. Den kommunala skolan som konkurreras ut av friskolor och den garanterade ålderspensionen och ett gemensamt pensionssparande som byts mot ett system med sparande i individuellt valda pensionsfonder är två exempel på detta. Kanske är de allt högre krav som ställs på samhället beträffande en trygg och säker offentlig miljö, vare sig det rör sig om gestaltning, livsmedel eller prylar, i viss mån ett uttryck för den individualisering som andra delar av vårt samhälle går igenom.

Som en del av den individualiseringsprocess som vissa delar av samhället genomgått har det outtalade kravet på att förverkliga sig själv vuxit fram. De möjligheter som erbjuds dagens människor kan inte jämföras med de förutsättningar som tidigare generationer haft. Jag vågar säga att alla svenska medborgare har möjlighet att skaffa sig en hög utbildning, resa, göra karriär och uppnå en god ekonomisk ställning och leva ett liv

som i jämförelse med förhållanden på många platser i världen är av en mycket hög standard. Men pressen att lyckas, att leva ut sina drömmar, att anses framgångsrik av både sig själv och sina medmänniskor skapar stress. En stress som kan leda till psykisk och fysisk ohälsa med utbrändhet och depresion som vanliga symptom. Den säkerhet som den egna familjen tidigare utgjorde är idag inte lika självklar. Man får stå på egna ben och lita endast till sig själv. Med detta i ryggsäcken tror jag att en stor del av den upplevda otrygghet vi ser i samhället idag bottnar i frånvaron av en fast punkt i tillvaron och bristande vardagsrutiner både till omfattning och innehåll.

Trygghetsupplevelser grundas på en mängd olika komponenter. Undersökningar har visat att de sociala aspekterna har större betydelse för den upplevda tryggheten än den fysiska miljön. En plats utformning och förvaltning har stark inverkan på det intryck som människor får av den. Hos individen formas intrycket till en upplevelse utifrån vilken platsen bedöms som mer eller mindre attraktiv, trivsamt och trygg. Vad som upplevs som tryggt respektive otryggt är i många fall något vi lärt oss. Lika viktigt för att skapa upplevd trygghet genom förbättringar av den fysiska miljön är därför att arbeta med våra inlärningsmönster för att påverka vårt förhållande till och förväntningar på staden och dess platser. En varierad och god social miljö där människors känsla av tillhörighet till samhället, tillit till varandra och till sitt egenvärde är mycket viktiga komponenter i skapandet av en allmän upplevd trygghet. Trygghetsåtgärder för platser och stadsdelar som på grund av brister i den sociala och fysiska miljön upplevs otrygga bör utföras med ett helhetsgrepp. Att enbart åtgärda brister i den fysiska miljön som röjande av skymmande buskage, skapa välbelysta stråk, snabbt sanera spår av vandalisering, öka nivån av skötsel i ett eftersatt område, skapa förutsättningar för mänskliga möten eller förbättra gatunätets utformning kommer inte ensamt att lösa problemet med upplevd otrygghet. Utöver dessa åtgärder krävs ett arbete för ökat förtroende mellan människor och deras tillit till samhället och respekt för samhällets regler. Trygghet föds ur gemenskap. En gemensam omsorg och respekt för varandra och vår miljö är därmed en förutsättning för en trygg miljö.

Känslan av otrygghet är personlig och många gånger irrationell vilket gör den svår att planera och tänka bort. En utbredd upplevd otrygghet signalerar ett lågt förtroende för samhällets förmåga att klara sina åtaganden. Arbetet med att skapa en tryggare och attraktivare miljö för så många som möjligt måste fortsätta. Men arbetet måste bedrivas på rätt sätt för att undvika lösningar som bygger på isolerade bostadsenklaver och tekniska övervakningssystem. Vägen till ett trygghet tror jag finns i formandet av samhällen som är mer anpassningsbara, som ger utrymme för spontanitet, individuella uttryck, jämställdhet, öppenhet och förståelse. Våra städer bör formas som en fysisk avbild av detta samhälle.

Låt oss jämföra samhället med poker. Det finns en mängd olika typer av pokerspel, men alla har regler och kräver minst en välblandad kortlek. Med en tydlig organisation kan stora turneringar genomföras där samtliga deltagare deltar på samma villkor. Det finns olika spelarter som ger spelet karaktär och det finns ett överraskningsmoment som skapar spänning. Om pokerspelet är samhället, kortleken staden och deltagarna stadens invånare/samhällets medborgare så kan vi börja att dra paralleller. Antalet deltagare och deltagarnas önskemål avgör vilken typ av poker som ska spelas. För att spelet ska fungera måste alla deltagarna vara informerade om det regelverk som gäller och respektera det och sina motståndare. Poker är ett globalt spel men regler och förutsättningar är densamma oberoende var man befinner sig. "Otrygghet" i ett parti poker uppstår då spelarna har bristande förtroende för varandras personer och spelstilar, bristande tillit till regelverkets förmåga att stävja fusk. Otryggheten kan även bestå i en för dåligt kuperad kortlek eller en dåligt organiserad spelledning. Vad jag vill peka på med den här liknelsen är att det i första hand är förtroende, jämlikhet och respekt mellan deltagare/människor samt respekt för det rådande regelverket som avgör om tryggheten i spelet och verkligheten ska infinna sig. De yttre fysiska förutsättningarna, en välordnad, miljö bidrar till spellokalens/stadens attraktivitet och trivsel. En trevlig plats där människor trivs och kan mötas skapar möjligheter för en utvecklad gemenskap och ett ökat utbud, det vill säga det spelas inte längre bara en typ av poker i spellokalen.

Mitt intryck av det trygghetsskapande arbetet är att det många gånger bedrivs för smalt och med för knapphändig samordning. Problemet med program som *Allas vårt ansvar* där huvudansvaret för trygghetsarbetet läggs på individnivå är att det blir splittrat och utan kontinuitet då de drivande eldsjälarna inte orkar dra lasset. I många fall finns också en förhoppning om att man med relativt enkla åtgärder i den fysiska miljön, som belysning eller röjningsarbeten ska åstadkomma ett samhälle som människor upplever tryggt. Det tror inte jag att man gör. Ett lyckat trygghetsskapande arbete kräver samordning och ett gränsöverskridande samarbete där åtgärderna omfattar såväl fysisk som social miljö.

Att trygghetsfrågan på senare år blivit kraftigt belyst i media och är ett återkommande ämne i samhällsdebatten får förhoppningsvis till följd att fler antar utmaningen att medverka i skapandet av ett attraktivt och tryggt samhälle. Då fler parter är medvetna och har kunskap om de bakomliggande orsakerna till upplevd rädsla i samhället växer förutsättningarna för att initiativet till en gemensam insats för ökad trygghet ska tas. Avgörande för ett lyckat resultat är att arbetet samordnas och att det finns ett helhetsperspektiv.

Däremot bör vi vara vaksamma inför den genomslagskraft som i dagens läge finns i trygghetsbegreppet. Trygghet och trygghetsskapande står högt upp på den politiska dagordningen, vilket resulterat i att begreppet allt oftare används för att vinna gehör för än det ena än det andra projektet som syftar till att skapa ett "tryggare samhälle". Här i finns en fara i att trygghet som ett värdeladdat begrepp missbrukas. Det som tidigare kallades för trivselskapande åtgärder eller ingick i den återkommande förvaltningen benämns idag ofta som trygghetsskapande åtgärder. Visst är det så att en välskött och trivsam miljö oftast upplevs som trygg men den ökade känslan av trygghet är en sekundär effekt. Det uttalade behovet och genomförandet av trygghetsåtgärder kan också uppfattas som en indikation på att samhället är otryggt fast det egentligen inte är det. Jag tror likt Carina Listerborn att problemet med upplevd otrygghet i botten är en sociologisk fråga, och ett samhällsrelaterat problem och min definition av trygghet bygger därför på ett öppet, jämlikt samhälle där förhållandet mellan människor präglas av tillit, respekt, ansvar och medmänsklighet.

Mitt trygghetsskapande ansvar som gestaltare

Som landskapsarkitekt är jag med och påverkar den fysiska miljöns gestaltning och dess uthållighet. Genom att designa platser som är integrerade med omgivningen, flexibla, tillgängliga och multifunktionella skapas möjligheter för spännande och unika möten mellan såväl människor som aktiviteter. Mänskliga möten som sker i ljuset av min definition av trygghet; öppenhet, jämlikhet, tillit, respekt och ansvar, tror jag är avgörande för om den plats där mötet sker skall upplevas trygg. En plats där mötet mellan människor inte sker i enlighet med min definition av trygghet upplevs som otrygg. På denna slutsats följer att varken landskapsarkitekter, fysiska planerare eller liknande samhällsbyggare kan skapa trygga platser enbart genom en fysisk gestaltning. Vi kan gestalta den "tryggaste" platsen i världen men om människor inte känner tillit till varandra, respekterar varandra, inte tar ansvar eller visar medmänsklighet, om platsen inte tillhör alla på lika villkor kommer platsen ändå inte att vara trygg.

Drygt femtio sidor senare när jag sammanfattar vad jag kommit fram till säger jag alltså att vi som medverkar i utvecklingen av den fysiska miljön inte kan skapa miljöer som upplevs trygga på egen hand. Däremot är vi med och bidrar till ett tryggare samhälle genom att skapa platser och miljöer som människor värdesätter och som uppmuntrar till mänskliga möten. Dessa platser och miljöer ger förutsättningar för att, ett mer öppet och jämlikt samhälle, där förhållandet mellan människor präglas av tillit, respekt, ansvar och medmänsklighet, ett tryggt samhälle med trygga miljöer och platser skapas och upprätthålls. Således måste samtliga som är engagerade i skapandet av fysiska miljöer ta det ansvar för upplevd trygghet som vi har i egenskap av designers av det offentliga rummet genom att skapa attraktiva miljöer där människor kan leva och mötas.

Avslutningsvis grundläggande för att en trygg stad ska uppnås är att det ges förutsättningar för alla människor oavsett identitet och livsvanor att inom samhällets regler leva sina liv sida vid sida, med respekt och tillit till varandra och samhället.

Källförteckning

Skrivna källor

Birgersson, Tommy (red) (1998) *Brott, bebyggelse och planering*. Karlskrona: Boverket.

Bjerting, Lovisa (2003) *Trygg & Säker - förbättringar av Karlskronas huvudstråk för gång- och cykeltrafik*. Programmet för fysisk planering, Blekinge Tekniska Högskola. Karlskrona.

BRÅ. (1999): *Kartläggning, problemanalys & prioriteringar*. BRÅ rapport 1999:13. Stockholm: Fritzes.

Dahlgren, Katarina (2000) *På vakt för spänningen*. Tidskriften Area nr. 3.

Dunker, Kristina (2006) *Förändring av rädslans rum med trygghetsskapande*. Landskapsarkitektprogrammet. Institutionen för Stad och Land, SLU Ultuna.

Ds 1996:59. (1996) *Allas vårt ansvar – ett nationellt brottsförebyggande program*. Justitiedepartementet. Stockholm: Fritzes.

Eberhard, David (2006) *I trygghetsnarkomanernas land - Sverige och det nationella paniksyndromet*. Bokförlaget Prisma, Stockholm.

Edin, Angelica, Gustafsson, Annika (2007) *"Nöjesgatans baksida - en studie om våldsproblematiken på Ågatan*. Institutionen för Beteendevetenskap, Avdelningen för sociologi Linköpings Universitet, Linköping.

Elander, Ingemar (red) (2001) *Den motsägelsefulla staden - Vardagsliv och urbana regimer* Studentlitteratur, Lund.

Grönlund, Bo (2002) *Om rädsla, stadsbyggande och urbanitet*. Konstakademiets Arkitektskole, Köpenhamn.

Iwarsson, Susanne, Ståhl, Agneta & Carlsson, Gunilla (2003) *Människa – miljö – aktivitet: Tillgänglighet, användbarhet, "Design för alla" och den äldre befolkningens behov*. Institutionen för klinisk neurovetenskap, Medicinska fakulteten, Institutionen för teknik och samhälle, Lunds tekniska högskola, Lunds Universitet, Lund.

Johansson, Sara (2003) *Det privatiserade offentliga rummet – relationer mellan privata intressen och allmänna platser*. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitet. Uppsala.

Johansson, Roger (1994) *Gator för alla*. Svenska kommunförbundet, Kommentus förlag, Stockholm.

Linköpings kommun (1999) *Trygghetsplan inför 2000-talet – En vägledning för det lokala arbetet med trygghetsskapande åtgärder*. Antagandehandling december 1999. Librå. Linköping.

Listerborn, Carina (2000) *Om rätten att slippa skyddas. - En studie av trygghetsskapande och brottsförebyggande projekt och kvinnors rädsla för att röra sig i stadens rum*. Chalmers Tekniska Högskola. Tema stadsbyggnad. Göteborg.

Listerborn, Carina, Holm, Eva (2002) *Tryggare stad: - kan man förändra rädslans platser?* Text Carina Listerborn, projektledare Eva Holm. Stadsbyggnadskontoret. Göteborg.

Malm, Evald (red.) (2002) *Framtidens trygghetsbok*. Förvaltnings AB Framtiden. Göteborg.

Persson, Helena (2007) *Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*. Landskapsarkitektprogrammet. Institutionen för Stad och Land, SLU. Ultuna.

Tarras- Wahlberg, Catharina (1999) *Brottslighet och säkerhet i städerna*. Yttrande från regionkommittén av den 18 november 1999, (COM 4-015) Stockholm.

Thor, Ingalill (red) (2000) *Hälsa och livskvalité – folkhälsoarbete i Linköpings kommun*. Folkhälsoprogram, Kommunfullmäktige december 2000, Linköping.

Linköpings kommun (2003) *Välfärdsrapport för Linköpings kommun 2002*. Linköping kommun. Linköping.

Wiklund, Gunilla (red) (2005) *Design mot brott - introduktion till brottsförebyggande design*. Brottsförebyggande rådet. Stockholm.

Muntliga källor

Bitá Almasian, planarkitekt, avdelningen för stads- och landsbygdsutveckling, Linköpings kommun. Samtal juli 2007.

Göran Andersson, beställare, Kommunledningskontoret, Linköpings kommun. Samtal juli 2007.

Tom Bark, driftingenjör, avdelningen för drift och underhåll, Linköpings kommun, samtal juni 2007.

Tomas Hensler, Stångåstaden, Linköping, intervju den 21 juni 2004
Intervju genomförd av Sofia Hydén juli 2007.

Gunilla Hjulin, trygghetssamordnare, LIBRÅ, samtal juni 2007 och 14 juni 2004.

Hans-Erik Lundqvist, Polismyndigheten i Linköping, intervju den 29 juni 2004.

Charlotta Mattsson, belyningsplanerare, Tindra Design, intervju augusti 2007.

Lena Micko, kommunalt statsråd, Linköpings kommun, intervju juni 2007.

Peter Viveland, polismyndigheten i Linköping, intervju juni 2007.

25-årig man, boende i Linköping, intervju september 2007.

27-årig kvinna, boende i Linköping, intervju augusti 2007.

Tvåbarnsmor, boende i Linköping, intervju augusti 2007.

Pensionärspär, boende i Linköping, intervju juli 2007.

Elektroniska källor

Bo Grönlunds hemsida om urbanitet, planering och design.

Tillgänglig: < <http://hjem-get2.net.dk/gronlond/home/html> > [2008-03-21].

Eva Rådbergs artikel, *Bilder av kvinnors otrygghet*, fotoutställning av Elin Wikström. Tillgänglig: < <http://www.goteborgsfria.nu/artikel/1207> > [2008-04-25].

Brottsförebyggande Rådets hemsida.

Tillgänglig: < <http://bra.se> > [2008-03-21].

Cohen & Felson sökning via google

<http://www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/learningzone/rat.htm> > [2008-03-24]

Rådet Tryggare, mänskligare Göteborgs stads hemsida.

Med bland annat trygghetsmanual på webben.

Tillgänglig: < <http://www.tryggaremanskligare.goteborg.se> > [2008-03-21].

Tema "Trygghet i Bostadsområdet" i tidskriften Vår Bostad Tillgänglig: Vår bostad augusti 2000 [2008-03-21].

Safe City Safer Tillgänglig < http://www.toronto.ca/community_safety > [2008-12-14]

UR:s programserie Genusmaskineriet program 4 "Om vardagsrädsla och våld"

Tillgänglig: < <http://Om vardagsrädsla och våld> > [2008-03-21].

Ökad trygghet i nya bostadsområden. Christina Dyberg, Sundbyberg kommuns trygghetsplan. Tillgänglig : < <http://www.sundbyberg.se> > [2008-03-21].

Östgöta Correspondenten, Corren på nätet. Tillgänglig: < <http://www.corren.se> > [2008-03-21].

Bilder och figurer

Fig. 1 **Svärd, Julia** (2004) *Vegetationsbeskrining, överskådlighet*. Skäggetorp

Fig. 2 **Svärd, Julia** (2005) *Rutnätssystem respektive oregelbundet system för uppbyggnad av stadsplan*.

Fig. 3 Bildnamn adsc02570_1186619640.jpg Funnen genom sökmotor google.

Fig. 4 **Svärd, Julia** (2005) *Faktorer som påverkar den upplevda tryggheten och deras samspel*. Linköpings kommun. Linköping.

Fig. 5 **Persson, Helena** (2007) *Trygghetsfaktorernas relation till trygghetsbegreppet. Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*. Landskapsarkitektprogrammet. Institutionen för Stad och Land, SLU. Ultuna.

Fig. 6 **Persson, Helena** (2007) *De sex trygghetsfaktorerna. Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*. Landskapsarkitektprogrammet. Institutionen för Stad och Land, SLU. Ultuna.

Fig. 7 De sex trygghetsfaktorerna kopplade till trygghetsskapande åtgärder. Konstruerad utifrån figur av Helena Persson. **Persson, Helena** (2007) *Trygghetsskapande Design av Mörby Stadspark*. Landskapsarkitektprogrammet. Institutionen för Stad och Land, SLU. Ultuna.

Fig. 8 **Haglund, Adam** "Den glada tanten" Tillgänglig: <www.adamhaglund.se/blogg> [2009-01-22]. *Yngre man* Tillgänglig: <http://www.svd.se/multimedia/dynamic/00302/ungscenw1_302189b.jpg> [2008-12-27].

Fig. 9 *Polisuniform* Bild funnen genom sökmotorn google Tillgänglig: <www.google.se> [2008-12-27].

Fig. 10 *Rädda ögon* Tillgänglig: Tillgänglig:<http://pub.tv2.no/multimedia/na/archive/00390/redd_frykt_engste_390818p.jpg> [2008-04-27].

Fig. 11 **Östgöta Correspondenten** (2009) *Artikel publicerad 8 januari*.

Fig. 12 *Tidningsnotiser om brott* Tillgänglig: <http://media.hd.se/2006/03/12/130527/large/rb_brottsnotiser_1ny.jpg> [2008-12-27].

Fig. 13 *Skuggspel* Tillgänglig:<<http://www.corbis.com>> sökord scary> [2008-12-27].

Fig. 14 **The City of Toronto Social Development, Finance & Administration Division** (2008) *Making a Safe City Safer Annual Review 2007*, Toronto, Kanada Tillgänglig: <www.toronto.ca/community_safety> [2008-12-14]

Fig. 15 Bild från Tidskriften Ljuskultur, Nr. 6. 2007

Fig. 16 Tindra Design (2007) Tunnelbelysning, Ryd, Linköping.
Tillgänglig: <<http://www.Tindradesign.nu>> [2008-03-21].

Fig. 17 Svärd, Julia (2007) Julljusdekoration, design J. Svärd, Linköping.

Fig. 18 Svärd, Julia (2007) Ljusinstallation Novemberljus 2007, Linköping.

Fig. 19 Zelander, Gugge (2004) Malmös stiligaste träd Tillgänglig: <<http://www.malmo.se/gatortorgtrafik/malmosstadsmiljo/ljusimalmo/ljusimalmokampanjmapp/magistratsparken.4.1dacb2b108051cc70d800013866.html>> [2008-12-27]

Fig. 20 Svärd, Julia (2004) Klotter på busskur, Skäggetorp, Linköping

Fig. 21 Svärd, Julia (2008) Bildkollage

Fig. 22 Kyrkander, Anders (2007) Multifunktionella städer, Soppatorsk, Vägen till framtiden, Tidskriften Arkitekten, oktober 2007. Tillgänglig: <<http://www.arkitekten.se/s31830/b11618>> [2008-04-27]. Med tillagd buss.

Fig. 23 Tjej framför galler Tillgänglig: <http://www.svd.se/multimedia/dynamic/00302/ungscenw1_302189b.jpg> [2008-04-27].

Fig. 24 Svärd, Julia (2005) Trygghetsorganisationens uppbyggnad, Linköping.

Fig. 25 Svärd, Julia (2005) Trygghetsvandring i stadsdelen Skäggetorp, Linköping.

Fig. 26 ? Svärd, Julia (2005) Trygghetsorganisationens uppbyggnad, Linköping.

Fig. 27 Man på cykel genom Johannelund Bild funnen genom sökmotorn google
Tillgänglig: <www.google.se> [2007-12-27].

Fig. 28 Gångväg i park Tillgänglig: <http://media.hd.se/20081031358060large49800_926> och Skugga av grenverk Tillgänglig: <https://dsmedia.sydsvenskan.se/archive/000470trygg400_47952a> [2008-12-27].

BILAGA 1

Trygghetsenkät - frågor om trygghet och trygghetsskapande

- 1) *Begreppet trygghet uppfattas av många som svårdefinierat då en persons individuella uppfattning har stor påverkan på dess tolkning. Så här inledningsvis är jag nyfiken på vad begreppet trygghet innebär för dig?*
- 2) *Hur tror du att definitionen av trygghet påverkar de metoder som brukas i det trygghetsskapande arbetet?*
- 3) *Anser du att det under de senaste åren inträffat förändringar i attityder som rör trygghetsfrågor och trygghetsskapande arbete?*
Om ja, när inträffade dessa förändringar?
Vad tror du var orsaken/orsakerna bakom förändringen?
Har attitydförändringarna medfört några konkreta förändringar som syns i våra samhällen?
- 4) *Är svenskarna trygghetsnarkomaner? Vi lever i ett av världens tryggaste länder men ändå känner sig många otrygga, varför?*
- 5) *De trygghetsskapande metoder som främst används i Linköpings kommun fram till idag är gallring av vegetation och förbättrad belysning, men även videoövervakning av ett fåtal vandaliseringsutsatta platser, patrullerande vakter samt att vara generös med tillstånd till krögare i syfte att skapa mänsklig aktivitet. Informationen om trygghetsskapande arbete kommer ifrån Lena Micko (s) kommunalråd i Linköpings kommun.*
Är dessa åtgärder, enligt dig, goda investeringar för att öka tryggheten i samhället?
- 6) *Vilka konsekvenser tror du att medias roll som opinionsbildare har haft på den upplevda tryggheten hos allmänheten?*
- b) *Kan medierna bidra i det trygghetsskapande arbetet och på vilket sätt?*
- c) *Hur kan en sådan utveckling främjas?*
- 7) *Att arbeta för ökad trivsel och ett rikligt utbud av olika aktiviteter kan få positiva effekter på den upplevda tryggheten. Vad anser du om att använda samhällssatsningar, som till exempel anläggandet av en skate anläggning eller effektbelysning av valda delar av staden under en begränsad tidsperiod, som en metod för trygghetsskapande?*
- 8) *Det skandinaviska samhället präglas av jämställdhet och öppenhet vilket även syns i de metoder som företrädesvis används i det trygghetsskapande arbetet. Som en följd av att trygghetsfrågan fått ökat politiskt intresse kommer mer pengar än tidigare att satsas på trygghetsskapande åtgärder. Det kommer att bli viktigt att kunna påvisa positiva effekter av de satsningar som gjorts och få ett mått på människors upplevda trygghet för en jämförande uppföljelse.*
De metoder som främst används i Linköpings kommun idag är frågor till slumpmässigt valda kommuninvånare om upplevd trygghet och nyttjande av det offentliga rummet samt trygghetsvandringar på initiativ av Librå eller bostadsbolaget Stångåstaden.
Anser du att de metoder som används för att få ett mått på allmänhetens trygghetskänslor är bra eller har du någon idé om hur trygghetsundersökningar bör utformas för att bättre åskådliggöra den upplevda tryggheten?
- 9) *Vad anser du vara nyckeln till ett framgångsrikt trygghetsarbete?*
- 10) *Hur tror du att det trygghetsskapande arbetet kommer att utvecklas i framtiden?*

Tack för att du tog dig tid att svara på mina frågor!

BILAGA 2

Intervjufrågor (nyckelpersoner, Linköping)

- 1) *Hur länge har trygghetsfrågor legat på den politiska agendan?*
- 2) *Tycker du att det utrymme som trygghet har i Linköpings policy dokument (2/5 sidor) återspeglas i de resurser som läggs på trygghetsskapande arbete?*
- 3) *Anser du att upplevd otrygghet bland medborgare i Linköpings kommun är ett samhällspolitiskt problem?*
- 4) *Anser du att det under de senaste åren inträffat förändringar i attityder som rör trygghetsfrågor?*
- 5) *När inträffade dessa förändringar?*
- 6) *Vad tror du är orsaken/orsakerna bakom förändringen?*
- 7) *Har förändrade attityder beträffande trygghetsfrågor resulterat i några konkreta förändringar?*
  - a) *För det politiska arbetet:*
  - b) *På tjänstemanna nivå:*
- 8) *Hur tror du att dessa förändringar är märkbara för medborgarna?*
- 9) *Tror du att Linköpings kommuns invånare känner att trygghetsskapande arbete är en högt prioriterad politisk fråga?*
- 10) *Vilka trygghetsskapande teorier anser du vara dem som Linköpings kommun företrädelsevis använt sig av i det trygghetsskapande arbetet?*
- 11) *Tycker du att organisationen kring det trygghetsskapande arbetet i Linköpings kommun är bra?*
  - a) *Skulle du vilja se några förändringar?*

- 12) *Hur tror du att det trygghetsskapande arbetet kommer att utvecklas i framtiden?*
- 13) *Hur skulle du vilja att det trygghetsskapande arbetet utvecklades i framtiden?*

Intervjufrågor (privatpersoner, Linköping)

Anser Du att det finns behov av någon form av trygghetsskapande eller brottsförebyggande åtgärder i ditt bostadsområde?

Tycker du att kommunen gör ett mycket bra, ganska bra, ganska dåligt eller mycket dåligt jobb när det gäller att motverka otrygghet i Linköpings kommun?

Tycker Du att polisen gör ett mycket bra, ganska bra, ganska dåligt eller mycket dåligt jobb när det gäller att motverka brott, ordningsstörningar och otrygghet i Linköpings kommun?

Känner Du till om det förekommer någon form av trygghetsskapande eller brottsförebyggande arbete i ditt bostadsområde?

